

Public Organization Management

Vol. -( ), (Series -): ---/ 2025

 <https://doi.org/10.30473/ipom.2026.77809.5329>

E-ISSN: 2538-600X

P-ISSN: 2322-522X

ORIGINAL ARTICLE

A Strategic Model of Institutional Convergence for the Scientific Advancement of the Country

Mohammad Javad Mahmoudi¹, Afshin Safahan², Abas Ghaedrahmat³

1. Associate Professor of Economics, Faculty Member, Ministry of Science, Research and Technology, Tehran.Iran.
2. Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Payame Noor University, Tehran.Iran.
3. Ph.D. Department of Psychology Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

*Correspondence: Mohammad Javad Mahmoudi
E-mail: Mah94@chmail.ir

Receive Date: 22/April/2026
Revise Date: 03/June/2026
Accept Date: 06/June/2026

How to cite

Mahmoudi, M.J., Safahan, A., Ghaedrahmat, A (2026). A Strategic Model of Institutional Convergence for the Scientific Advancement of the Country. *Public Organization Management*, -( ), -.

EXTENDED A B S T R A C T

Introduction

Higher education, science, and technology are strategic subsystems of national development in Iran, facing complex, multi-layered challenges (e.g., employability, university–industry gap, brain drain, quality, and knowledge-based economy). These issues require coordinated action across institutions.

The Ministry of Science, Research and Technology (the main executive body) and the Iranian Parliament (with legislative, budgetary, and supervisory powers) are both key players. Yet their relationship remains largely a traditional "supervisor–executor" pattern, where Parliament demands and oversees while the Ministry responds and implements. This reactive model is inadequate for a complex field like higher education, which needs prior consultation, joint deliberation, and institutionalized conflict-resolution mechanisms.

The core research problem is the lack of an operational, sustainable model to transform this relationship into a strategic partnership. Without it, interactions stay reactive, case-based, and person-centered, leading to ineffective legislation, institutional mistrust, delays, duplication, and weakened governance.

Accordingly, the central question of the present study is: What strategic model can be designed to promote constructive coordination and cooperation between the Ministry of Science, Research and Technology and the Islamic Parliament of Iran in order to improve higher education governance and contribute to national scientific progress? The purpose of the study is to design and initially validate a strategic model for constructive coordination and cooperation between these two key institutions.

Methodology

This study was conducted using a qualitative approach and the method of documentary analysis. The research was exploratory-descriptive in its first stage and design-oriented in its second stage. In the exploratory-descriptive stage, the nature and dimensions of the communication and institutional challenges between the Ministry of Science, Research and Technology and the Islamic Parliament were identified through the review of relevant documents, laws, policy reports, and scholarly literature. In the design-oriented stage, the extracted themes were synthesized with theoretical frameworks in order to formulate a strategic and operational model.

The documentary population of the study included all documents, laws, official reports, policy papers, and scientific sources related to the relationship between the executive and legislative branches, higher education governance, science and technology policy, inter-organizational cooperation, conflict management, evidence-informed policy-making, parliamentary scientific advice, and parliamentary technology assessment. Since the research was based on documentary analysis, the "document" was considered the main unit of study and analysis. In this research, a document refers to any official, legal, policy-oriented, or academic text that could contribute to understanding the research problem or designing the proposed model.

The sample was selected through purposive and criterion-based sampling. The documents were not selected randomly; rather, they were chosen according to their relevance and informational richness

in relation to the research problem. The main inclusion criteria were direct relevance to the topic, credibility of the source, analytical or policy value, relative recency in the case of policy reports, and usefulness for extracting themes related to the cultural-attitudinal, structural-institutional, and process-operational dimensions of the model. Documents that lacked direct relevance, had no clear scientific or institutional credibility, were merely news-based, or contained repetitive content without new analytical value were excluded from the analysis.

The selected documents were categorized into several groups: upstream and legal documents such as the Constitution, national vision documents, development plans, and parliamentary regulations; official and policy reports, especially those related to the Parliament Research Center and the Ministry of Science, Research and Technology; domestic academic studies on government–parliament relations, public policy, and higher education governance; and international sources on collaborative governance, inter-organizational cooperation, conflict management, scientific advice to parliament, and parliamentary technology assessment.

Data were collected through library and documentary review. The main research instrument was a systematic note-taking form designed to record the source, date, publisher, key content, and the researcher's analytical interpretation. The data were analyzed using thematic analysis. This process involved repeated reading of documents, initial coding, searching for sub-themes, reviewing and refining themes, naming the final themes, and linking the extracted themes to the theoretical framework. The outputs of thematic analysis formed the basis for the initial design of the proposed model.

To evaluate the initial validity of the model, expert review was used. The preliminary version of the model was reviewed by 10 experts selected on the basis of their academic or executive experience in higher education governance, science and technology policy, parliamentary studies, institutional conflict management, or inter-organizational cooperation. The experts assessed the model in terms of the appropriateness of its components, comprehensiveness, internal coherence, feasibility, and compatibility with the legal and institutional context of Iran. Their feedback was categorized and used to revise and strengthen the final model.

Findings

The findings indicate that the optimal strategic model for constructive coordination and cooperation between the Ministry of Science, Research and Technology and the Islamic Parliament should be based on three interconnected pillars: the cultural-attitudinal pillar, the structural-institutional pillar, and the process-operational pillar. These pillars reflect the main themes extracted from documentary analysis and provide a multi-level framework for moving from a reactive and supervisory relationship toward a strategic partnership.

The first pillar is the cultural-attitudinal pillar. This pillar refers to the need to transform the mindset governing the relationship between the two institutions. The analysis showed that many communication problems originate not only from legal or structural gaps but also from perceptions, language, distrust, and lack of mutual understanding. Therefore, the model emphasizes trust-building, the creation of a shared language, mutual respect for institutional roles, and recognition of the limitations and capacities of each side. In this pillar, the Parliament should recognize the Ministry as a specialized executive body with technical knowledge, while the Ministry should recognize the Parliament as the representative of public concerns and the holder of legislative and supervisory authority. Joint training programs, dialogue workshops, and a shared ethical communication charter are among the operational actions proposed for strengthening this pillar.

The second pillar is the structural-institutional pillar. The study found that the absence of stable institutional mechanisms is one of the main reasons for fragmented, reactive, and person-centered interactions between the two institutions. Therefore, the proposed model includes several permanent or semi-permanent structures. These include a joint coordination committee, a joint secretariat, specialized joint working groups, a shared digital platform, a specialized advisory system, and a structured mechanism for conflict resolution. The joint coordination committee is expected to serve as the strategic center of the model, while the joint secretariat would be responsible for documentation, follow-up, reporting, and continuity. The digital platform would facilitate document sharing, scheduling, consultation, transparency, and possibly future data-based analysis. The specialized advisory system would enable the Parliament to benefit from scientific and technical expertise before legislative decisions are finalized.

The third pillar is the process-operational pillar. This pillar concerns the practical procedures through which cooperation can be implemented in daily institutional interactions. The main processes include prior consultation before legislation, transparent and periodic reporting by the Ministry, joint field visits, structured participation of stakeholders, formal media coordination, and a conflict resolution process. The model emphasizes that any major bill or plan related to higher education and science policy should be accompanied by expert review, feasibility assessment, and impact analysis before entering the final legislative process. Transparent reporting is also considered essential for trust-building and accountability. Joint visits to universities, science and technology parks, and knowledge-based firms are proposed to increase shared understanding of real problems and

opportunities.

In addition to these three pillars, the model includes a continuous improvement cycle. This cycle links the outputs of cooperation—such as better laws, reduced institutional tensions, improved transparency, and enhanced trust—to the revision and strengthening of the model itself. Key performance indicators are proposed for monitoring the implementation of the model, including indicators related to the number and quality of joint meetings, the implementation of prior consultation, stakeholder participation, reporting quality, conflict resolution, and expert satisfaction.

Discussion and Conclusion

The proposed model, entitled “Institutional Convergence for Scientific Progress,” seeks to transform the relationship between the Ministry of Science, Research and Technology and the Islamic Parliament from a limited supervisory-executive pattern into a strategic, evidence-based, and constructive partnership. The model does not deny the legal authority of parliamentary oversight or the accountability responsibility of the executive branch. Instead, it attempts to make these legal roles more effective by adding prior consultation, structured dialogue, expert support, transparent reporting, and systematic conflict management.

The legal foundation of the model is consistent with the constitutional principles governing the relationship between the executive and legislative branches in Iran. In particular, the model recognizes the independence of powers, the legislative and supervisory role of the Parliament, and the responsibility of the executive branch to coordinate and implement laws. Therefore, strategic cooperation is not presented as a substitute for legal oversight; rather, it is introduced as a mechanism for improving the quality and effectiveness of oversight, legislation, and implementation.

The study also shows that domestic literature has addressed various aspects of government–parliament relations, public policy, and higher education governance, but has rarely provided a specific operational model for the relationship between the Ministry of Science, Research and Technology and the Parliament. International literature, especially in collaborative governance, inter-organizational cooperation, conflict management, scientific advice to parliament, and parliamentary technology assessment, offers useful conceptual insights and institutional experiences. However, these frameworks do not provide a ready-made model for the specific legal, political, and institutional context of Iran. Thus, the contribution of this study lies in designing a localized, multi-level, and operational model for the strategic cooperation of these two institutions in the field of science and higher education.

The implementation of the model can contribute to better legislation, reduced institutional misunderstandings, greater transparency, improved trust, and stronger collective capacity for addressing complex higher education challenges. However, the model’s practical effectiveness depends on political will, institutional commitment, managerial continuity, and the gradual implementation of pilot projects. Initial steps may include signing a strategic cooperation memorandum, establishing a joint coordination committee, launching a pilot version of the digital platform, implementing prior consultation for selected legislative issues, and developing a joint communication charter.

The study has several limitations. It is based mainly on secondary documentary data and does not include in-depth interviews with members of Parliament, senior managers of the Ministry, or other direct stakeholders. In addition, documentary analysis is always exposed to some degree of researcher interpretation, although systematic coding, triangulation of sources, and expert review were used to reduce this limitation. Finally, the proposed model has been designed and initially validated at the expert level, but assessing its real effectiveness requires field implementation and evaluation over time.

Overall, the study provides an initial but structured step toward designing a national model of strategic institutional cooperation in science and higher education governance. Future research can test and refine the model through broader expert surveys, interviews with direct stakeholders, and pilot implementation in specific policy areas such as graduate employability, university–industry relations, higher education financing, or the reform of admission and assessment mechanisms.

KEY WORDS

Strategic Model, Institutional Convergence, Strategic Cooperation, Science and Technology Governance, Higher Education, Ministry of Science Research and Technology, Islamic Parliament of Iran.

مدل راهبردی همگرایی نهادی برای پیشرفت علمی کشور

محمدجواد محمودی^۱، افشین سفاهن^۲، عباس قائدرحمت^۳

چکیده

نظام آموزش عالی و علم و فناوری ایران با چالش‌هایی چندبعدی مانند اشتغال‌پذیری فارغ‌التحصیلان، فاصله دانشگاه و صنعت، مهاجرت نخبگان، کیفیت آموزش عالی و کارآمدی سیاست‌های علمی مواجه است. حل این مسائل، به دلیل ماهیت بین‌نهادی آن‌ها، نیازمند هماهنگی مؤثر میان نهادهای قانون‌گذار و اجرایی است. در این میان، رابطه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به‌عنوان نهاد اجرایی تخصصی و مجلس شورای اسلامی به‌عنوان نهاد قانون‌گذار و ناظر، نقشی تعیین‌کننده دارد. مسئله اصلی پژوهش، فقدان الگویی نهادمند، عملیاتی و پایدار برای ارتقای این رابطه از وضعیت سنتی «ناظر - مجری» به همکاری راهبردی است. هدف پژوهش، طراحی و اعتبارسنجی اولیه مدل راهبردی همگرایی نهادی برای پیشرفت علمی کشور، با تأکید بر هماهنگی و همکاری سازنده میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی است. پژوهش با رویکرد کیفی و روش تحلیل اسنادی انجام شد. نمونه‌گیری اسناد به‌صورت هدفمند و معیارمحور بود و داده‌ها با تحلیل مضمونی بررسی شدند. یافته‌ها نشان داد مدل پیشنهادی بر سه پایه اصلی استوار است: پایه فرهنگی - نگرشی شامل اعتمادسازی، زبان مشترک و احترام متقابل؛ پایه ساختاری - نهادی شامل کارگروه مشترک هماهنگی، دبیرخانه مشترک، پلتفرم دیجیتال و نظام مشاوره تخصصی؛ و پایه فرآیندی - عملیاتی شامل مشورت پیش از قانون‌گذاری، گزارش‌دهی شفاف، حل اختلاف نهادی و پایش مستمر. اعتبار اولیه مدل از طریق بازبینی خبرگانی ارزیابی شد. مدل پیشنهادی می‌تواند زمینه تصمیم‌گیری کارشناسی‌تر، کاهش تعارض نهادی و تقویت حکمرانی علم و فناوری را فراهم سازد.

واژه‌های کلیدی

مدل راهبردی، همگرایی نهادی، حکمرانی علم و فناوری، مجلس شورای اسلامی، آموزش عالی.

۱. دانشیار اقتصاد، عضو هیئت علمی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران.
۲. استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
۳. دکتری تخصصی روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران، تهران، ایران.

*نویسنده مسئول: محمدجواد محمودی

رایانامه: Mah94@chmail.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۶

استناد به این مقاله:

محمودی، محمدجواد؛ سفاهن، افشین و قائدرحمت، عباس (۱۴۰۵). مدل راهبردی همگرایی نهادی برای پیشرفت علمی کشور. مدیریت سازمان‌های دولتی، سال (شماره)، صفحه.

مقدمه

می‌شوند، هم به قوانین و بودجه‌های مصوب مجلس، هم به ساختارهای اقتصادی و صنعتی کشور و هم به انتظارات جامعه علمی و افکار عمومی. در نتیجه، هیچ‌یک از این چالش‌ها با بخشنامه‌های اجرایی صرف یا قانون‌گذاری بدون پشتوانه کارشناسی، به‌تنهایی حل نخواهد شد.

در چنین شرایطی، نبود یک الگوی پایدار و نهادینه برای ارتباط سازنده میان وزارت عتف و مجلس، خود به بخشی از مسئله تبدیل می‌شود. در نبود سازوکار مشخص برای مشورت پیشینی، تبادل داده‌های معتبر، تحلیل پیامد قوانین، حل اختلاف‌های کارشناسی، مشارکت ذی‌نفعان و گزارش‌دهی شفاف، تصمیم‌ها ممکن است بر پایه برداشت‌های مقطعی، فشارهای رسانه‌ای یا اطلاعات ناقص اتخاذ شوند. پیامد چنین وضعیتی می‌تواند تصویب قوانین کم‌اثر یا پرهزینه، افزایش سوءتفاهم‌های نهادی، تضعیف اعتماد، کندی اجرای سیاست‌ها و کاهش اثربخشی برنامه‌های ملی علم و فناوری باشد.

از سوی دیگر، رابطه وزارت عتف و مجلس صرفاً رابطه‌ای اداری میان دو نهاد رسمی نیست، بلکه رابطه‌ای راهبردی در ساختار حکمرانی علم و فناوری کشور است. وزارت عتف برای تحقق برنامه‌های خود به حمایت قانونی، بودجه‌ای و نظارتی مجلس نیاز دارد و مجلس نیز برای قانون‌گذاری اثربخش در حوزه آموزش عالی، نیازمند داده‌های دقیق، تحلیل‌های تخصصی و تجربه اجرایی وزارتخانه است. اگر این وابستگی متقابل به‌درستی مدیریت نشود، می‌تواند به رقابت، بی‌اعتمادی و تعارض نهادی منجر شود؛ اما اگر در قالب سازوکارهای شفاف و پایدار سازمان‌دهی شود، می‌تواند ظرفیت جمعی دو نهاد را برای حل مسائل پیچیده آموزش عالی افزایش دهد.

با وجود اهمیت این موضوع، بخش قابل‌توجهی از مطالعات داخلی درباره رابطه دولت و مجلس، بر ابعاد حقوقی و ساختاری یا توصیف تاریخی و سیاسی روابط قوا تمرکز داشته‌اند و کمتر توانسته‌اند مدلی عملیاتی، تخصصی و قابل اجرا برای حوزه علم و فناوری ارائه دهند. در مقابل، ادبیات بین‌المللی در حوزه‌هایی مانند حکمرانی مشترک، همکاری بین‌سازمانی و مدیریت تعارض، بر گفت‌وگوی ساختاریافته، اعتمادسازی، ایجاد نهادهای واسط، مشارکت ذی‌نفعان و سازوکارهای حل اختلاف تأکید می‌کند؛ با این حال، انتقال مستقیم این الگوها به بافت سیاسی، حقوقی و نهادی ایران بدون انطباق با الزامات داخلی، کارآمد نخواهد بود.

بنابراین، مسئله اصلی این پژوهش آن است که در حوزه‌های پیچیده و راهبردی مانند آموزش عالی و علم و فناوری، رابطه میان وزارت عتف و مجلس شورای اسلامی هنوز از الگویی نهادمند، نظام‌مند و عملیاتی برای همکاری راهبردی برخوردار نیست. این

نظام آموزش عالی، علم و فناوری از مهم‌ترین زیرنظام‌های توسعه ملی است؛ زیرا با تربیت سرمایه انسانی متخصص، تولید دانش، گسترش فناوری و پشتیبانی علمی از تصمیم‌گیری‌های کلان ارتباط مستقیم دارد. این حوزه همچنین با مسائلی مانند اشتغال، صنعت، اقتصاد دانش‌بنیان، مهاجرت نخبگان، عدالت آموزشی و آینده توسعه کشور پیوند خورده است. از این منظر، آموزش عالی صرفاً یک حوزه آموزشی یا اداری نیست، بلکه عرصه‌ای چندبعدی و میان‌بخشی است که تصمیم‌گیری درباره آن نیازمند هماهنگی مستمر میان نهادهای سیاست‌گذار، قانون‌گذار، اجرایی، نظارتی و علمی است.

در ایران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به‌عنوان متولی اصلی سیاست‌گذاری اجرایی آموزش عالی و مجلس شورای اسلامی به‌عنوان نهاد قانون‌گذار و ناظر، دو بازیگر کلیدی در حکمرانی علم و فناوری کشور به شمار می‌آیند. وزارت عتف از ظرفیت کارشناسی، داده‌های تخصصی، تجربه اجرایی و ارتباط مستقیم با دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و جامعه علمی برخوردار است؛ در مقابل، مجلس از اختیار قانون‌گذاری، نظارت، تخصیص منابع و نمایندگی مطالبات عمومی بهره می‌برد. بنابراین، تحقق اهداف ملی در حوزه علم و فناوری، بیش از آنکه به عملکرد جداگانه هر یک از این دو نهاد وابسته باشد، به کیفیت تعامل، هماهنگی و همکاری میان آن‌ها بستگی دارد.

با وجود این وابستگی متقابل، رابطه میان وزارت عتف و مجلس در بسیاری از موارد همچنان در قالب سنتی «ناظر-مجری» تعریف می‌شود؛ الگویی که در آن، مجلس عمدتاً در جایگاه مطالبه‌گر و ناظر قرار می‌گیرد و وزارت عتف نیز غالباً در موضع پاسخگویی پسینی یا اجرای مصوبات ظاهر می‌شود. هرچند نظارت مجلس و پاسخگویی دولت از ارکان حکمرانی مطلوب است، اما محدود شدن رابطه دو نهاد به این الگوی حداقلی، برای حوزه‌های پیچیده مانند آموزش عالی کافی نیست. ماهیت مسائل آموزش عالی ایجاب می‌کند سازوکارهای مشورت، هم‌اندیشی، پیش‌بینی پیامدها و هماهنگی نهادی پیش از تصمیم‌گیری و قانون‌گذاری فعال باشند.

پیچیدگی مسئله از آنجا ناشی می‌شود که چالش‌های آموزش عالی ایران، تک‌علتی و تک‌نهادی نیستند. مسائلی مانند اشتغال‌زا بخشی از فارغ‌التحصیلان، فاصله دانشگاه و صنعت، مهاجرت نخبگان، ناکارآمدی برخی سازوکارهای سنجش و پذیرش، کیفیت آموزش، تأمین مالی دانشگاه‌ها و نسبت آموزش عالی با اقتصاد دانش‌بنیان، همگی مسائلی چندسطحی‌اند. این مسائل هم به سیاست‌های وزارتخانه مربوط

وضعیت می‌تواند موجب کاهش اثربخشی سیاست‌ها، کندی تصمیم‌گیری‌های مشترک، افزایش سوءتفاهم‌های نهادی و تضعیف ظرفیت جمعی برای حل مسائل پیچیده آموزش عالی شود. در برابر این پرسش بنیادین قرار داریم: هزینه تداوم وضع موجود چیست؟

مطالعات میدانی و تجربیات زیسته نشان می‌دهد که رابطه مبتنی بر تقابل و بی‌اعتمادی تاکنون به‌طور سیستماتیک به موارد زیر انجامیده است:

- اتلاف منابع ملی در مقیاس گسترده با تصویب قوانین غیرکارآمد و پرهزینه؛

- انحراف انرژی مدیران ارشد از مأموریت‌های اصلی به سمت مدیریت تنش‌های روزمره؛

- فرسایش سرمایه اجتماعی و کاهش اعتماد عمومی به سیاست‌های علم و فناوری؛

- از دست دادن فرصت‌های طلایی برای حل چالش‌های ساختاری مانند بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، نبود ارتباط مناسب میان دانشگاه با جامعه و صنعت، نظام جذب و ارتقای اعضای هیئت‌علمی، ناکارآمدی نظام سنجش و پذیرش و مهاجرت نخبگان.

پشتوانه حقوقی مدل همکاری راهبردی

از منظر حقوقی نیز مدل «همکاری راهبردی» در تعارض با جایگاه قانونی مجلس و دولت قرار ندارد، بلکه بر پایه‌های حقوقی مندرج در اصول ۵۷، ۷۴ و ۱۳۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران استوار است. اصل ۵۷ با تبیین استقلال قوای سه‌گانه، چارچوب کلی تعامل قوه مجریه و قوه مقننه را مشخص می‌کند. اصل ۷۴ مسیر قانونی ارائه لوایح و طرح‌ها را روشن می‌سازد و اصل ۱۳۴ نیز بر مسئولیت رئیس‌جمهور در هماهنگی هیئت‌وزیران و اجرای قوانین تأکید دارد. بر این اساس، مدل پیشنهادی ضمن به رسمیت شناختن «حق نظارت» مجلس، «مسئولیت پاسخگویی» دولت و وزارت عتف را نیز مورد توجه قرار می‌دهد و تلاش می‌کند این رابطه قانونی را از سطح تعاملات صرفاً نظارتی و پسینی، به سطح همکاری پیشینی، کارشناسی و راهبردی ارتقا دهد.

پیشینه‌های پژوهش

بررسی مطالعات داخلی نشان می‌دهد پژوهش‌های مرتبط با تعامل دولت و مجلس، حکمرانی آموزش عالی و سیاست‌گذاری علم و فناوری را می‌توان در چند دسته اصلی طبقه‌بندی کرد.

خلاً موجب می‌شود تعاملات دو نهاد بیش از آنکه پیش‌دستانه، داده‌محور، مسئله‌محور و مبتنی بر اعتماد باشد، در بسیاری از موارد واکنشی، موردی و متأثر از اختلاف‌نظرهای مدیریت نشده شکل گیرد. از این‌رو، نیاز به طراحی مدلی وجود دارد که بتواند رابطه سنتی «ناظر - مجری» را، بدون نفی جایگاه قانونی نظارت و پاسخگویی، به سطحی بالاتر از همکاری سازنده و شراکت راهبردی ارتقا دهد.

اهمیت پاسخ به این مسئله از آن جهت است که تحول در رابطه وزارت عتف و مجلس، صرفاً به بهبود ارتباطات اداری محدود نمی‌شود، بلکه می‌تواند بر کیفیت حکمرانی آموزش عالی، اثربخشی سیاست‌های علم و فناوری، اعتماد جامعه علمی، کارآمدی قوانین و تحقق اهداف اسناد بالادستی کشور اثرگذار باشد. از این‌رو، پژوهش حاضر با اتکا به تحلیل اسنادی، مرور چارچوب‌های نظری و توجه به ویژگی‌های نهادی ایران، در پی ارائه مدلی سه‌سطحی شامل ابعاد فرهنگی - نگرشی، ساختاری - نهادی و فرآیندی - عملیاتی برای هماهنگی و همکاری سازنده میان وزارت عتف و مجلس شورای اسلامی است.

بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش آن است که مدل راهبردی مناسب برای تحقق هماهنگی و همکاری سازنده میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی، به‌منظور ارتقای حکمرانی آموزش عالی و کمک به پیشرفت علمی کشور، چیست؟ در ذیل این پرسش اصلی، پژوهش می‌کوشد به چند پرسش فرعی نیز پاسخ دهد: نخست، مهم‌ترین ابعاد و ریشه‌های چالش‌های ارتباطی و نهادی میان وزارت عتف و مجلس شورای اسلامی در حوزه آموزش عالی و علم و فناوری کدام‌اند؟ دوم، مؤلفه‌های اصلی مدل راهبردی هماهنگی و همکاری سازنده میان این دو نهاد در ابعاد فرهنگی - نگرشی، ساختاری - نهادی و فرآیندی - عملیاتی کدام‌اند؟ سوم، چه سازوکارهایی می‌تواند رابطه سنتی «ناظر - مجری» را به رابطه‌ای مبتنی بر همکاری راهبردی، مشورت پیشینی، اعتماد متقابل و تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد ارتقا دهد؟ و چهارم، آیا مدل راهبردی طراحی شده برای هماهنگی و همکاری سازنده میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی از اعتبار اولیه لازم برخوردار است؟

مبانی نظری

ضرورت طراحی مدل راهبردی همگرایی نهادی

وضعیت کنونی حاکم بر روابط وزارت عتف و مجلس شورای اسلامی، فراتر از یک چالش اداری ساده، به مسئله‌ای راهبردی در حکمرانی علم و فناوری کشور تبدیل شده است. تداوم این

در امتداد مطالعات مرتبط با مدیریت سازمان‌های دولتی، سرلک و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر ایجاد تیم‌محوری در سازمان‌های دولتی ایران» نشان دادند که تحقق تیم‌محوری در سازمان‌های دولتی مستلزم توجه همزمان به ساختارها، فرایندها، نظام‌های پشتیبانی و فرهنگ‌سازمانی است. اهمیت این پژوهش برای مطالعه حاضر از آن جهت است که همگرایی نهادی میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی نیز بدون تقویت روحیه همکاری، اعتماد متقابل، ارتباطات منظم و جهت‌گیری جمعی نسبت به اهداف ملی امکان‌پذیر نیست. بنابراین، از این منظر، پژوهش یادشده می‌تواند پشتوانه‌ای داخلی برای تأکید مقاله حاضر بر بعد فرهنگی - نگرشی مدل، به‌ویژه در زمینه اعتمادسازی، تقویت همکاری سازمان‌یافته و شکل‌دهی به جهت‌گیری جمعی میان نهادهای دولتی فراهم سازد. دسته چهارم، مطالعات مربوط به حکمرانی آموزش عالی در ایران است. این پژوهش‌ها، آموزش عالی را حوزه‌ای پیچیده، چندذی‌نفعی و متأثر از عوامل درون‌وزارتی و برون‌وزارتی معرفی کرده‌اند. کوثری و احمدی نشان می‌دهند بسیاری از مشکلات حکمرانی آموزش عالی تنها ناشی از عوامل درون‌وزارتی نیست و عوامل برون‌وزارتی نیز در آن نقش دارند (کوثری و احمدی، ۱۳۹۹). همچنین، باقری‌مقدم و احمدی مسائلی مانند فقدان انسجام‌بخشی عمودی و افقی، موانع ساختاری سیاست‌گذاری، تقابل حکمرانی درونی و بیرونی و فقدان پایگاه اطلاعاتی را از آسیب‌های مهم حکمرانی آموزش عالی دانسته‌اند (باقری‌مقدم و احمدی، ۱۳۹۸). این مطالعات پیچیدگی و چندنهادی بودن آموزش عالی را نشان می‌دهد، اما رابطه وزارت عتف و مجلس را محور اصلی تحلیل و طراحی مدل قرار نداده‌اند.

دسته پنجم، گزارش‌ها و مطالعات سیاستی نهادهای رسمی، به‌ویژه گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس و اسناد مرتبط با برنامه‌های توسعه، سیاست‌های علم و فناوری و آموزش عالی است. این گزارش‌ها معمولاً به مسائلی مانند اشتغال فارغ‌التحصیلان، ارتباط دانشگاه و صنعت، کیفیت آموزش عالی، اقتصاد دانش‌بنیان، مهاجرت نخبگان، نظام سنجش و پذیرش و چالش‌های قانونی یا بودجه‌ای حوزه علم و فناوری می‌پردازند. با وجود نزدیکی این منابع به فرآیند تصمیم‌گیری و قانون‌گذاری، اغلب آن‌ها مسائل را به‌صورت موضوعی بررسی کرده و کمتر به طراحی چارچوبی پایدار برای تعامل نظام‌مند میان وزارت عتف و مجلس پرداخته‌اند.

جمع‌بندی مطالعات داخلی نشان می‌دهد هر دسته از پژوهش‌های پیشین بخشی از مسئله را روشن کرده‌اند:

دسته نخست، مطالعات حقوقی و ساختاری درباره رابطه قوه مجریه و قوه مقننه است. این پژوهش‌ها عمدتاً بر جایگاه قانونی دو قوه، حدود اختیارات، سازوکارهای نظارتی مجلس و مسئولیت پاسخگویی دولت تمرکز دارند. برای نمونه، اسدیان نشان می‌دهد که نوع رابطه قوای مجریه و مقننه بازتاب‌دهنده الگوی تفکیک قوا در هر نظام سیاسی است و حدود مداخله، نظارت و پاسخگویی در نظام‌های مختلف متفاوت تعریف می‌شود (اسدیان، ۱۳۹۰). همچنین، اشتیری رکن‌آبادی با بررسی ابزارهای نظارتی «سؤال» و «تذکر» نشان می‌دهد ابهام در آیین‌نامه داخلی مجلس، ضعف ساختار ارتباطی میان دو قوه و فرهنگ سیاسی حاکم می‌تواند کارآمدی نظارت مجلس را کاهش داده و به تشدید تنش میان مجلس و دولت منجر شود (اشتیری رکن‌آبادی، ۱۴۰۲). با وجود اهمیت این مطالعات، تمرکز آن‌ها بیشتر بر تحلیل کلان حقوقی است و کمتر به سازوکارهای عملیاتی همکاری نهادی در حوزه علم و فناوری پرداخته‌اند.

دسته دوم، مطالعات سیاسی - نهادی درباره روابط دولت و مجلس است. این مطالعات نشان می‌دهند رابطه قوه مجریه و مقننه صرفاً حقوقی نیست، بلکه از ساختارهای نهادی، شرایط سیاسی، سطح اعتماد متقابل، ترکیب سیاسی دولت و مجلس و شیوه اعمال نظارت تأثیر می‌پذیرد. برای نمونه، محلوچی و همکاران با رویکرد نهادگرایی تاریخی، بر ضرورت توجه به زمینه‌های تاریخی و نهادی شکل‌گیری روابط دولت و مجلس در جمهوری اسلامی ایران تأکید کرده‌اند (مخلوچی و همکاران، ۱۴۰۰). این مطالعات زمینه‌های همکاری یا تقابل دولت و مجلس را توضیح می‌دهند، اما رابطه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی را به صورت خاص بررسی نکرده‌اند.

دسته سوم، مطالعات سیاست‌گذاری عمومی و رابطه «خطامشی - اداره» است. در این زمینه، حق‌شناس گرگابی و نرگسیان با مطالعه رابطه قوای مجریه و مقننه در سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ نشان داده‌اند که اختلال در مرزهای سیاست‌گذاری و اجرا می‌تواند به سیاست‌زدگی بوروکراسی، کاهش بی‌طرفی اداری و تضعیف کارآمدی نظام اجرایی منجر شود (حق‌شناس گرگابی و نرگسیان، ۱۳۹۶). این رویکرد برای پژوهش حاضر اهمیت دارد؛ زیرا نشان می‌دهد رابطه غیرشفاف یا غیرنظام‌مند میان نهاد قانون‌گذار و نهاد اجرایی می‌تواند کیفیت اجرا، ثبات سیاست‌ها و اعتماد نهادی را تحت تأثیر قرار دهد. با این حال، این مطالعات نیز عمدتاً در سطح عمومی رابطه سیاست و اداره باقی مانده‌اند.

دموکراسی توافقی بر اهمیت سازوکارهای مشورت، مشارکت و توافق میان نهادهای رسمی در نظام‌های سیاسی تأکید می‌کنند (لیجفارت^۳، ۲۰۱۲). در کنار این چارچوب‌ها، مدل مدیریت تعارض توماس و کیلمن^۴، نیز بر این نکته تأکید دارد که در مواجهه با اختلاف‌نظرهای نهادی، رویکرد همکاری و جست‌وجوی راه‌حل مشترک می‌تواند جایگزین رقابت، اجتناب یا تقابل شود (توماس و کیلمن، ۱۹۷۴).

با وجود اهمیت این چارچوب‌های عمومی، موضوع پژوهش حاضر ایجاب می‌کند که ادبیات بین‌المللی به حوزه خاص علم، فناوری و آموزش عالی نیز نزدیک شود. در این زمینه، یکی از محورهای مهم ادبیات خارجی، «سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد» و «مشاوره علمی برای سیاست‌گذاری» است. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، در مطالعات خود درباره ظرفیت‌سازی برای سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد، تأکید می‌کند که تصمیم‌گیری در حوزه‌های پیچیده نیازمند نهادهای میانجی، سازوکارهای ترجمه دانش، دسترسی سیاست‌گذاران به شواهد معتبر و تعامل مستمر میان پژوهشگران و تصمیم‌گیران است (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی)^۵. این رویکرد برای پژوهش حاضر اهمیت دارد؛ زیرا رابطه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی نیز زمانی اثربخش خواهد بود که فرآیند قانون‌گذاری و نظارت، به‌جای اتکا بر تعاملات مقطعی و پسینی، بر داده‌های تخصصی، مشورت پیشینی و تحلیل پیامدها استوار شود.

محور دوم ادبیات خارجی، تجربه نهادهای تخصصی پارلمانی در حوزه علم و فناوری است. در بریتانیا، «دفتر پارلمانی علم و فناوری»^۶ یا POST به‌عنوان یک سازوکار تخصصی در پارلمان عمل می‌کند و هدف آن فراهم کردن شواهد علمی مستقل و قابل فهم برای نمایندگان درباره موضوعات پیچیده و نوظهور علمی، فناورانه و اجتماعی است

3. Lijphart

۴. Thomas & Kilmann (۱۹۷۴) در مدل شناخته شده "Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument" (TKI) استدلال می‌کنند که برای مدیریت سازنده تعارض، به جای اجتناب یا رقابت، نیازمند "همکاری" از طریق "مذاکره و جست‌وجوی راه‌حل‌های مشترک" هستیم. تشکیل جلسات توجیهی منظم و کمیته‌های مشترک، مصداق عملیاتی همین رویکرد "همکاری" برای حل تعارض است.

5. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

6. Parliamentary Office of Science and Technology (POST)

مطالعات حقوقی حدود اختیارات دو قوه را تبیین کرده‌اند؛ مطالعات سیاسی - نهادی زمینه‌های همکاری یا تقابل را توضیح داده‌اند؛ مطالعات سیاست‌گذاری عمومی پیامدهای اختلال در رابطه خط‌مشی و اجرا را نشان داده‌اند؛ و مطالعات حکمرانی آموزش عالی بر پیچیدگی و چندنهادی بودن این حوزه تأکید کرده‌اند. با این حال، خلأ اصلی ادبیات داخلی، فقدان یک مدل بومی، عملیاتی و چندسطحی برای هماهنگی و همکاری سازنده میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی در حوزه علم و فناوری است.

بر این اساس، پژوهش حاضر درصدد است با عبور از توصیف کلی رابطه دولت و مجلس، مدلی راهبردی و ویژه حوزه علم و فناوری ارائه دهد که سه سطح فرهنگی - نگرشی، ساختاری - نهادی و فرآیندی - عملیاتی را هم‌زمان در بر گیرد. تمایز پژوهش حاضر آن است که علاوه بر تحلیل رابطه دو نهاد، سازوکارهایی مانند کارگروه مشترک هماهنگی، مشورت پیشینی در قانون‌گذاری، پلتفرم دیجیتال مشترک، نظام مشاوره تخصصی، مکانیسم حل اختلاف، گزارش‌دهی شفاف و شاخص‌های پایش عملکرد را در قالب مدلی منسجم برای ارتقای همکاری راهبردی میان وزارت عتف و مجلس پیشنهاد می‌کند.

ادبیات بین‌المللی: از رابطه عمومی قوا تا سازوکارهای تخصصی علم، فناوری و آموزش عالی

در ادبیات بین‌المللی، رابطه قوه مجریه و مقننه ابتدا در چارچوب‌های کلان حکمرانی، همکاری بین‌سازمانی و مدیریت تعارض بررسی شده است. نظریه «حکمرانی مشترک» بر ضرورت مشارکت سازمان‌یافته بازیگران دولتی و غیردولتی، گفت‌وگوی ساختاریافته، اعتمادسازی و تصمیم‌گیری مبتنی بر اجماع تأکید دارد (انسل و گاش^۱، ۲۰۰۸). از سوی دیگر، ادبیات «همکاری بین‌سازمانی» نشان می‌دهد که حل مسائل پیچیده و چندذی‌نفعی، نیازمند ایجاد سکوها مشترک، سازوکارهای تعامل مستمر و فرآیندهای نهادی برای کاهش تعارض میان بازیگران است (گری، ۱۹۸۹)^۲. همچنین، رویکردهای مربوط به

1. Ansell & Gash

۲. Gray (۱۹۸۹) در کتاب "Collaborating: Finding common ground for multiparty problems" بر این موضوع تأکید می‌کند که حل مسائل پیچیده چندذی‌نفعی نیازمند ایجاد "سکوها یا میزگردهای مشترک" (مشابه کمیسیون‌های مشترک تحقیق) برای گفتگو و نیز پرورش "شبکه‌های ارتباطی غیررسمی" بین بازیگران است. این شبکه‌های غیررسمی، روان‌سازی ارتباطات در مواقع بحران را ممکن می‌سازند.

بخشی از فرآیند پاسخگویی و تعامل نهادی در سیاست علم و آموزش عالی را شکل می‌دهد (دولت هلند^۲، ۲۰۲۲).

بر این اساس، ادبیات بین‌المللی را می‌توان در سه سطح برای پژوهش حاضر به کار گرفت. سطح نخست، چارچوب‌های عمومی حکمرانی مشترک، همکاری بین‌سازمانی و مدیریت تعارض است که بنیان نظری مدل را فراهم می‌کند (انسل و گش، ۲۰۰۸؛ گری، ۱۹۸۹؛ لیجفارت، ۲۰۱۲؛ توماس و کیلمن، ۱۹۷۴). سطح دوم، ادبیات تخصصی مشاوره علمی، ارزیابی فناوری پارلمانی و سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد است که نشان می‌دهد پارلمان‌ها در حوزه‌های پیچیده علمی و فناوریانه نیازمند پشتیبانی تخصصی و سازوکارهای ارتباطی پایدار هستند (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی؛ دفتر پارلمانی علم و فناوری، ۲۰۲۰؛ دفتر پارلمانی ارزیابی انتخاب‌های علمی و فناوریانه و شبکه اروپایی ارزیابی فناوری پارلمانی). سطح سوم، تجربه‌های نهادی هماهنگی در حوزه علم، پژوهش و آموزش عالی است که اهمیت ایجاد نهادهای واسطه، فرآیندهای مشورت پیشینی، گزارش‌دهی رسمی و ارزیابی پیامد سیاست‌ها را برجسته می‌سازد (کنفرانس مشترک علم).

جمع‌بندی ادبیات بین‌المللی نشان می‌دهد که اگرچه بسیاری از مطالعات خارجی مستقیماً به رابطه یک وزارتخانه خاص با پارلمان نپرداخته‌اند، اما تجربه‌های تخصصی در حوزه علم و فناوری، به‌ویژه نهادهای مشاوره علمی پارلمانی و سازوکارهای ارزیابی فناوری، برای پژوهش حاضر بسیار راهگشا هستند. این ادبیات نشان می‌دهد که در حوزه‌هایی با پیچیدگی بالا، مانند آموزش عالی، پژوهش و فناوری، تعامل میان نهادهای اجرایی و قانون‌گذار باید از حالت عمومی، مقطعی و واکنشی خارج شود و به شکل سازوکارهای پایدار، تخصصی، شفاف و مبتنی بر شواهد سازمان‌دهی گردد. خلأ پژوهش حاضر نیز دقیقاً در همین نقطه قرار دارد: فقدان مدلی بومی و عملیاتی برای تبدیل رابطه وزارت عتف و مجلس شورای اسلامی به همکاری راهبردی در حوزه علم و فناوری.

خلأ پژوهشی: نیاز به طراحی مدل راهبردی در بافت نهادی ایران

مرور مطالعات داخلی و بین‌المللی نشان می‌دهد که ادبیات موجود، هرچند برای فهم ابعاد مختلف مسئله سودمند است، اما به‌طور مستقیم پاسخگوی مسئله خاص پژوهش حاضر نیست. در ادبیات بین‌المللی، چارچوب‌هایی مانند حکمرانی مشترک

(دفتر پارلمانی علم و فناوری)، در فرانسه نیز «دفتر پارلمانی ارزیابی انتخاب‌های علمی و فناوریانه» یا OPECST با هدف آگاه‌سازی پارلمان درباره پیامدهای تصمیم‌ها و انتخاب‌های علمی و فناوریانه ایجاد شده است و از طریق گردآوری اطلاعات، انجام مطالعات و ارزیابی پیامدها، به تقویت ظرفیت تصمیم‌گیری پارلمان در حوزه علم و فناوری کمک می‌کند (دفتر پارلمانی علم و فناوری). همچنین، شبکه اروپایی ارزیابی فناوری پارلمانی یا EPTA، مجموعه‌ای از نهادهای پارلمانی را گرد هم آورده است که مأموریت آن‌ها ارائه مشاوره تخصصی به پارلمان‌ها درباره موضوعات علمی و فناوریانه، از جمله فناوری‌های نو، انرژی، محیط زیست و زیست‌فناوری است (شبکه اروپایی ارزیابی فناوری پارلمانی).

اهمیت این تجربه‌ها در آن است که نشان می‌دهند در بسیاری از کشورها، پارلمان‌ها برای ایفای نقش قانون‌گذاری و نظارتی در حوزه علم و فناوری، به سازوکارهای تخصصی و نهادمند نیاز دارند. این سازوکارها معمولاً سه کارکرد اصلی دارند: نخست، ترجمه دانش تخصصی به زبان قابل استفاده برای قانون‌گذاران؛ دوم، ایجاد پل ارتباطی میان جامعه علمی، نهادهای اجرایی و پارلمان؛ و سوم، ارزیابی پیامدهای احتمالی تصمیم‌ها و قوانین پیش از تصویب. این کارکردها به‌طور مستقیم با مسئله پژوهش حاضر ارتباط دارند؛ زیرا مدل پیشنهادی مقاله نیز در پی آن است که تعامل وزارت عتف و مجلس را از ارتباطات موردی و پسینی به سمت مشورت پیشینی، تحلیل کارشناسی و تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد سوق دهد.

محور سوم، تجربه‌های نهادی در هماهنگی سیاست علم، پژوهش و آموزش عالی است. برای نمونه، در آلمان، «کنفرانس مشترک علم» یا GWK^۱ به‌عنوان نهادی برای هماهنگی سیاست‌های علم، پژوهش و تأمین مالی پژوهش میان دولت فدرال و ایالت‌ها عمل می‌کند و موضوعاتی مانند راهبردهای سیاست علمی، نظام پژوهش و برنامه‌های مشترک حمایت از علم را پوشش می‌دهد (کنفرانس مشترک علم). هرچند این نهاد مستقیماً معادل رابطه وزارتخانه و پارلمان نیست، اما از منظر طراحی نهادی، نمونه‌ای از سازوکار پایدار برای هماهنگی میان بازیگران کلیدی سیاست علم و پژوهش محسوب می‌شود. همچنین، در برخی کشورها مانند هلند، ارتباط رسمی وزارت آموزش، فرهنگ و علم با پارلمان از طریق ارائه نامه‌ها، برنامه‌ها و گزارش‌های سیاستی درباره آموزش عالی و پژوهش،

کارشناسی، پیشینی، شفاف و مبتنی بر همکاری راهبردی ارتقا دهد.

مرور مطالعات داخلی و بین‌المللی نشان می‌دهد که مدل پیشنهادی پژوهش حاضر، در عین بهره‌گیری از مبانی نظری و تجربه‌های پیشین، در پی ارائه چارچوبی متناسب با بافت نهادی و حقوقی ایران است. در ادبیات بین‌المللی، چارچوب «حکمرانی مشترک» بر اعتمادسازی، گفت‌وگوی ساختاریافته، درگیرسازی ذی‌نفعان و دستیابی به تعهدات مشترک تأکید دارد (انسل و گش، ۲۰۰۸) مدل پیشنهادی حاضر نیز با تأکید بر تغییر نگرش از تقابل به همکاری، ایجاد زبان مشترک، تشکیل کارگروه‌های مشترک و طراحی پلتفرم ارتباطی، از این منطق نظری بهره می‌گیرد؛ با این تفاوت که تلاش می‌کند این اصول را در رابطه مشخص وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی عملیاتی سازد.

از منظر همکاری بین‌سازمانی، گری بر ضرورت ایجاد سکوی مشترک برای حل مسائل چندذی‌نفعی، گفت‌وگوی مستمر و شکل‌گیری شبکه‌های ارتباطی رسمی و غیررسمی تأکید می‌کند (گری، ۱۹۸۹). در مدل پیشنهادی این پژوهش، کارگروه مشترک هماهنگی، کارگروه‌های تخصصی، دبیرخانه مشترک و بازدیدهای میدانی مشترک، صورت‌بندی نهادی همین منطق همکاری در حوزه علم و فناوری ایران محسوب می‌شوند. همچنین، با توجه به اینکه رابطه وزارت عتف و مجلس می‌تواند با اختلاف‌نظرهای کارشناسی و نهادی همراه باشد، استفاده از سازوکار حل اختلاف و رویکرد همکاری در مدیریت تعارض، با مبانی مدل توماس و کیلمن، نیز همخوانی دارد (توماس و کیلمن، ۱۹۷۴).

در سطح نظام‌های سیاسی و نهادی، چارچوب‌های دموکراسی توافقی بر اهمیت مشورت، مشارکت و سازوکارهای توافق‌ساز میان نهادهای رسمی تأکید دارند (لیجفارت، ۲۰۱۲). مدل پیشنهادی مقاله، این منطق را نه در سطح کلی نظام سیاسی، بلکه در سطح تخصصی حکمرانی علم، فناوری و آموزش عالی به کار می‌گیرد. از این منظر، مشورت پیشینی در قانون‌گذاری، گزارش‌دهی شفاف، مشارکت ذی‌نفعان علمی و صنعتی و استفاده از نظام مشاوره تخصصی، ابزارهایی برای تبدیل رابطه نظارتی - اجرایی به رابطه‌ای کارشناسی‌تر و هماهنگ‌تر هستند.

همکاری بین‌سازمانی، مدیریت تعارض، مشاوره علمی به پارلمان و ارزیابی فناوری پارلمانی، اصول مهمی مانند اعتمادسازی، گفت‌وگوی ساختاریافته، تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد، مشارکت ذی‌نفعان و ایجاد نهادهای واسط را مطرح کرده‌اند (انسل و گش، ۲۰۰۸؛ گری، ۱۹۸۹؛ توماس و کیلمن، ۱۹۷۴؛ سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ۲۰۲۰؛ دفتر پارلمانی علم و فناوری و شبکه اروپایی ارزیابی فناوری پارلمانی). با این حال، این ادبیات بیشتر در سطح چارچوب‌های مفهومی، تجربه‌های عمومی حکمرانی یا سازوکارهای مشاوره علمی پارلمانی باقی‌مانده و مدل مشخصی برای تنظیم رابطه راهبردی میان یک وزارتخانه تخصصی علم و فناوری و پارلمان، آن هم در بافت حقوقی و نهادی ایران، ارائه نمی‌کند. از سوی دیگر، مطالعات داخلی نیز اگرچه به ابعاد حقوقی رابطه دولت و مجلس، تعاملات سیاسی - نهادی قوه مجریه و مقننه، سیاست‌گذاری عمومی و حکمرانی آموزش عالی پرداخته‌اند، اما کمتر پژوهشی به صورت مستقیم بر رابطه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی تمرکز کرده و برای آن یک مدل عملیاتی، نهادمند و قابل‌پایش طراحی کرده است. به بیان دیگر، در ادبیات داخلی، مسئله یا در سطح کلان رابطه دولت و مجلس بررسی شده است، یا در سطح کلی حکمرانی آموزش عالی؛ اما پیوند میان این دو حوزه، یعنی طراحی سازوکارهای مشخص برای همکاری راهبردی میان وزارت عتف و مجلس، کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

بنابراین، خلأ پژوهشی اصلی این مقاله، نبود مدلی است که بتواند به‌طور هم‌زمان سه ویژگی اساسی داشته باشد: نخست، متناسب با حوزه تخصصی علم، فناوری و آموزش عالی باشد؛ دوم، با ساختار حقوقی و نهادی جمهوری اسلامی ایران، از جمله نقش نظارتی مجلس و مسئولیت اجرایی دولت، سازگار باشد؛ و سوم، از سطح توصیه‌های کلی فراتر رود و سازوکارهای عملیاتی، شاخص‌های پایش، مسیرهای گزارش‌دهی، فرآیندهای مشورت پیشینی و مکانیسم‌های حل اختلاف را مشخص کند.

بر این اساس، پژوهش حاضر صرفاً در پی بومی‌سازی یک مدل آماده خارجی نیست، بلکه با بهره‌گیری از ادبیات نظری و تجربیات بین‌المللی و با توجه به الزامات قانونی، نهادی و اجرایی ایران، درصدد طراحی یک مدل راهبردی، بومی و چندسطحی برای هماهنگی و همکاری سازنده میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی است. این مدل تلاش می‌کند رابطه سنتی «ناظر - مجری» را، بدون نفی جایگاه قانونی نظارت و پاسخگویی، به سطحی بالاتر از تعامل

- پیشنهاد شاخص‌های کلیدی عملکرد^۲ برای پایش اثربخشی مدل.

- ارائه راهبردهای اجرایی و الزامات قانونی برای نهادینه‌سازی مدل.

دستاوردهای مورد انتظار مدل پیشنهادی

مدل راهبردی همگرایی نهادی برای پیشرفت علمی کشور با هدف ارتقای رابطه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی از سطح تعاملات موردی و پسینی به سطح همکاری راهبردی، پیشینی و مبتنی بر شواهد طراحی شده است. انتظار می‌رود استقرار این مدل، از طریق ایجاد سازوکارهای مشورت پیش از قانون‌گذاری، گزارش‌دهی شفاف، کارگروه‌های مشترک، نظام مشاوره تخصصی و مکانیسم حل اختلاف، به بهبود کیفیت تصمیم‌گیری و کاهش تعارض‌های نهادی در حوزه آموزش عالی و علم و فناوری کمک کند.

بر این اساس، مهم‌ترین دستاوردهای مورد انتظار مدل عبارت‌اند از: افزایش کیفیت و اثربخشی قوانین مرتبط با آموزش عالی، کاهش دوباره‌کاری‌ها و ناهماهنگی‌های نهادی، تقویت اعتماد و شفافیت میان نهاد قانون‌گذار و نهاد اجرایی، افزایش مشارکت ذی‌نفعان تخصصی در فرآیند سیاست‌گذاری و ایجاد ظرفیت مشترک برای مواجهه با مسائل پیچیده‌ای مانند اشتغال فارغ‌التحصیلان، ارتباط دانشگاه و صنعت، مهاجرت نخبگان و حکمرانی علم و فناوری.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و روش تحلیل اسنادی انجام شده است. از نظر هدف، پژوهش اکتشافی - توصیفی و طراحی‌محور است؛ بدین معنا که ابتدا با بررسی اسناد و منابع مرتبط، ماهیت و ابعاد چالش‌های ارتباطی و نهادی میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی شناسایی شد و سپس بر اساس یافته‌های حاصل از تحلیل اسناد و چارچوب‌های نظری، مدل راهبردی هماهنگی و همکاری سازنده طراحی گردید.

جامعه اسنادی پژوهش شامل کلیه اسناد، قوانین، گزارش‌ها و منابع علمی مرتبط با رابطه قوه مجریه و قوه مقننه، حکمرانی آموزش عالی، سیاست‌گذاری علم و فناوری، همکاری بین‌سازمانی، مدیریت تعارض، مشاوره علمی به پارلمان و ارزیابی فناوری پارلمانی بود. با توجه به ماهیت اسنادی پژوهش، «سند» واحد اصلی مطالعه و تحلیل محسوب شد. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و معیارمحور انجام گرفت؛ به این معنا که اسناد بر اساس

تجربه برخی کشورها نیز نشان می‌دهد که وجود نهادهای رابط و سازوکارهای مشورتی در حوزه علم و فناوری، می‌تواند به هماهنگی بهتر میان نهادهای سیاست‌گذار، قانون‌گذار و اجرایی کمک کند. برای نمونه، در آلمان، نهادهایی مانند کنفرانس مشترک علم یا GWK در هماهنگی سیاست‌های علمی و پژوهشی نقش دارند (کنفرانس مشترک علم). همچنین، بنیاد پژوهش‌های آلمان^۱ یا DFG از طریق حمایت از پژوهش و ارائه مشاوره‌های علمی، به تقویت پیوند میان جامعه علمی و نهادهای تصمیم‌گیر کمک می‌کند (بنیاد پژوهش‌های آلمان). این تجربه‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری علم و فناوری، به سازوکارهای پایدار برای ارتباط میان دانش تخصصی، سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری عمومی نیاز دارد.

در جمع‌بندی می‌توان گفت مطالعات پیشین، سه دسته دلالت مهم برای پژوهش حاضر فراهم می‌کنند: نخست، ضرورت اعتمادسازی، گفت‌وگوی ساختاریافته و همکاری نهادی در حل مسائل پیچیده (انسل و گش، ۲۰۰۸؛ گری، ۱۹۸۹)؛ دوم، اهمیت سازوکارهای مشورت، توافق و حل اختلاف در روابط نهادی (لیجفارت، ۲۰۱۲؛ توماس و کیلمن، ۱۹۷۴)؛ و سوم، ضرورت ایجاد نهادهای واسط و مشورتی در حکمرانی علم و فناوری (کنفرانس مشترک علم و بنیاد پژوهش‌های آلمان)، با این حال، این مطالعات به‌طور مستقیم مدلی عملیاتی برای هماهنگی و همکاری سازنده میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی در بافت ایران ارائه نکرده‌اند. از این رو، پژوهش حاضر می‌کوشد با استفاده از این مبانی و با توجه به اقتضائات حقوقی، نهادی و اجرایی ایران، مدلی سه‌سطحی شامل ابعاد فرهنگی-نگرشی، ساختاری - نهادی و فرآیندی - عملیاتی طراحی کند.

اهداف پژوهش: هدف اصلی این پژوهش، طراحی و تبیین

مدل راهبردی همگرایی نهادی برای ارتقای رابطه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی از وضعیت تعاملی موردی و پسینی به سطح همکاری راهبردی، پیشینی و مبتنی بر شواهد است. اهداف فرعی پژوهش عبارت‌اند از:

- شناسایی و تحلیل ریشه‌های فرهنگی، ساختاری و فرآیندی چالش‌های ارتباطی بین دو نهاد.
- طراحی مدلی سه‌پایه (فرهنگی، ساختاری، فرآیندی) برای مدیریت چالش‌های ارتباطی و تقویت همگرایی.
- تعریف سازوکارها و نهادهای لازم برای اجرای مدل.

قابلیت اجرا و انطباق با بافت حقوقی و نهادی ایران دریافت شد و بازخوردهای ارائه شده در اصلاح نهایی مدل لحاظ گردید.

برای اطمینان از استحکام یافته‌ها، با توجه به ماهیت کیفی پژوهش، از معیارهای اعتمادپذیری شامل اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری، اتکاپذیری و تأییدپذیری استفاده شد. اعتبارپذیری از طریق مثلث‌سازی منابع و بازبینی خبرگانی تقویت شد. انتقال‌پذیری با توصیف دقیق زمینه پژوهش، نوع اسناد، معیارهای انتخاب و مراحل تحلیل داده‌ها مورد توجه قرار گرفت. اتکاپذیری از طریق مستندسازی فرایند گردآوری و تحلیل داده‌ها، استفاده از برگه‌های فیش‌برداری نظام‌مند و ارائه زنجیره استخراج مدل تقویت شد. همچنین برای تأییدپذیری، تلاش شد یافته‌ها بر شواهد اسنادی، منابع معتبر و بازخورد خبرگان استوار باشد و مسیر تبدیل داده‌های اسنادی به مؤلفه‌های مدل به صورت روشن گزارش شود.

از نظر ملاحظات اخلاقی، تمامی منابع استفاده شده به صورت شفاف ارجاع داده شدند و تنها از اسناد و داده‌های در دسترس عموم استفاده گردید. همچنین در فرایند بازبینی خبرگانی، دیدگاه‌های خبرگان صرفاً برای اصلاح علمی مدل به کار گرفته شد و از انتساب فردی نظرات خودداری گردید.

فرآیند استخراج و صورت‌بندی مدل پیشنهادی

برای جلوگیری از ارائه مدل به صورت صرفاً تجویزی، فرآیند استخراج مدل پیشنهادی در چند مرحله انجام شد. در مرحله نخست، اسناد منتخب شامل اسناد بالادستی، قوانین و مقررات مرتبط، گزارش‌های رسمی، مطالعات داخلی و منابع بین‌المللی مرتبط با حکمرانی مشترک، همکاری بین‌سازمانی، مدیریت تعارض، مشاوره علمی به پارلمان و حکمرانی آموزش عالی بررسی شد. در این مرحله، واحد تحلیل، گزاره‌ها و مفاهیمی بود که به نحوی به رابطه نهاد قانون‌گذار و نهاد اجرایی، چالش‌های ارتباطی، سازوکارهای همکاری، مشورت پیشینی، پاسخگویی و هماهنگی نهادی مربوط می‌شد.

در مرحله دوم، با استفاده از تحلیل مضمون، مفاهیم کلیدی اسناد شناسایی و کدگذاری اولیه شد. کدهایی مانند «ضعف اعتماد نهادی»، «غلبه رابطه ناظر - مجری»، «فقدان مشورت پیشینی»، «نبود سازوکار حل اختلاف»، «ضعف گزارش‌دهی شفاف»، «کمبود نهادهای واسط»، «ضرورت مشارکت ذی‌نفعان»، «نیاز به تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد» و «لزوم پایش مستمر» از جمله کدهای پرتکرار و معنادار در تحلیل اسناد بودند.

میزان ارتباط با مسئله پژوهش، اعتبار علمی یا نهادی، غنای اطلاعاتی، تازگی نسبی و قابلیت استفاده در استخراج مضامین مرتبط با مدل انتخاب شدند. اسنادی که ارتباط مستقیم با موضوع نداشتند، فاقد اعتبار علمی یا نهادی مشخص بودند، صرفاً جنبه خبری داشتند یا محتوای تکراری و فاقد تحلیل جدید ارائه می‌کردند، از فرایند تحلیل کنار گذاشته شدند. فرایند انتخاب و بررسی اسناد تا مرحله کفایت نظری ادامه یافت؛ یعنی تا زمانی که مضامین اصلی پژوهش به حد تکرار و اشباع نسبی رسید و اسناد جدید مضمون تازه‌ای به چارچوب تحلیلی پژوهش اضافه نکردند.

داده‌های پژوهش از طریق بررسی کتابخانه‌ای و اسنادی گردآوری شد. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، برگه‌های فیش‌برداری نظام‌مند بود که برای ثبت اطلاعاتی مانند مشخصات منبع، تاریخ انتشار، ناشر، مفاد کلیدی مرتبط با پژوهش و برداشت تحلیلی پژوهشگر طراحی شد. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیلی مضمون استفاده گردید. فرایند تحلیل شامل مطالعه مکرر اسناد، کدگذاری اولیه، جست‌وجوی مضامین فرعی، بازنگری و پالایش مضامین، و در نهایت تعریف و نام‌گذاری مضامین اصلی بود. در این فرایند، سه مضمون اصلی شامل پایه فرهنگی - نگرشی، پایه ساختاری - نهادی و پایه فرآیندی - عملیاتی استخراج شد که مبنای صورت‌بندی مدل پیشنهادی قرار گرفت. برای شفاف‌سازی مسیر استنتاج پژوهش، ارتباط میان کدهای اولیه، مضامین فرعی، مضامین اصلی و مؤلفه‌های مدل در بخش «فرایند استخراج و صورت‌بندی مدل پیشنهادی» توضیح داده شد.

پس از طراحی اولیه مدل، اعتبار آن از طریق بازبینی خبرگانی ارزیابی شد. بدین منظور، نسخه اولیه مدل در اختیار ۱۰ نفر از صاحب‌نظران حوزه‌های حکمرانی آموزش عالی، سیاست‌گذاری علم و فناوری، مطالعات مجلس، مدیریت تعارض نهادی و همکاری بین‌سازمانی قرار گرفت. معیار انتخاب خبرگان، برخورداری از دست‌کم یکی از شرایط زیر بود: سابقه علمی و پژوهشی در حوزه حکمرانی آموزش عالی، سیاست‌گذاری علم و فناوری، مطالعات مجلس، مدیریت تعارض یا همکاری بین‌سازمانی؛ تجربه اجرایی یا مشورتی در نهادهای سیاست‌گذار، قانون‌گذار یا اجرایی؛ و آشنایی با سازوکارهای تعامل میان قوه مجریه و قوه مقننه. همچنین در انتخاب خبرگان تلاش شد ترکیبی از دیدگاه‌های دانشگاهی، اجرایی و سیاستی لحاظ شود تا ارزیابی مدل صرفاً از یک منظر محدود انجام نشود. دیدگاه آنان درباره تناسب اجزای مدل، جامعیت مؤلفه‌ها، انسجام درونی،

مشترک، نظام مشاوره تخصصی و پلتفرم دیجیتال مشترک بازتاب یافت. همچنین مضمون «نارسایی‌های فرآیندی» به مؤلفه‌هایی مانند مشورت پیشینی در قانون‌گذاری، گزارش‌دهی شفاف، بازدیدهای میدانی مشترک و مکانیسم حل اختلاف تبدیل شد.

در مرحله پنجم، نسخه اولیه مدل از منظر انسجام درونی، جامعیت مؤلفه‌ها، تناسب با بافت حقوقی و نهادی ایران و قابلیت اجرای اولیه، در معرض بازبینی خبرگانی قرار گرفت. بازخوردهای دریافت شده در اصلاح عنوان مؤلفه‌ها، تفکیک دقیق‌تر سطوح مدل، تقویت پشتوانه حقوقی و روشن‌تر شدن سازوکارهای عملیاتی لحاظ شد. بنابراین، مدل نهایی حاصل ترکیب تحلیل اسنادی، دسته‌بندی مضمونی، تلفیق با چارچوب‌های نظری و بازبینی تخصصی است و صرفاً بر مبنای پیشنهاد ذهنی یا تجویز مدیریتی ارائه نشده است.

در مرحله سوم، کدهای اولیه بر اساس قرابت مفهومی در قالب مضامین فرعی سامان‌دهی شدند. این مضامین شامل «موانع نگرشی و ارتباطی»، «کاستی‌های نهادی و ساختاری»، «نارسایی‌های فرآیندی در تعاملات رسمی»، «نیاز به سازوکارهای تخصصی مشورتی»، «ضرورت شفافیت و پاسخگویی» و «لزوم ارزیابی و بازنگری مستمر» بود. سپس این مضامین فرعی در سه مضمون اصلی تجمیع شدند: ۱. پایه فرهنگی - نگرشی، ۲. پایه ساختاری - نهادی و ۳. پایه فرآیندی - عملیاتی.

در مرحله چهارم، بر اساس مضامین اصلی و فرعی، مؤلفه‌های مدل پیشنهادی استخراج و صورت‌بندی شد. برای نمونه، مضمون «موانع نگرشی و ارتباطی» به مؤلفه‌هایی مانند ایجاد زبان مشترک، اعتمادسازی، احترام متقابل و آموزش مشترک منجر شد. مضمون «کاستی‌های نهادی و ساختاری» در قالب مؤلفه‌هایی مانند کارگروه مشترک هماهنگی، دبیرخانه

جدول ۱. زنجیره استخراج مدل از داده‌های اسنادی

Table 1. Chain of Model Extraction from Documentary Data

مؤلفه مدل	مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه
اعتمادسازی، زبان مشترک، احترام متقابل، آموزش مشترک	پایه فرهنگی - نگرشی	موانع نگرشی و ارتباطی	ضعف اعتماد نهادی، زبان تقابلی، برداشت منفی از نقش طرف مقابل
کارگروه مشترک، دبیرخانه مشترک، پلتفرم دیجیتال، نظام مشاوره تخصصی	پایه ساختاری - نهادی	کاستی‌های نهادی و ساختاری	نبود نهاد رابط دائمی، پراکندگی داده‌ها، ضعف هماهنگی رسمی
مشورت پیشینی، گزارش‌دهی شفاف، مکانیسم حل اختلاف، بازدیدهای مشترک	پایه فرآیندی - عملیاتی	نارسایی‌های فرآیندی	تصویب قوانین بدون ارزیابی پیامد، گزارش‌دهی پسینی، فقدان مسیر حل اختلاف
کارگروه‌های تخصصی، مشارکت انجمن‌های علمی، دریافت نظر ذی‌نفعان	پایه ساختاری و فرآیندی	ضرورت مشارکت ذی‌نفعان	تعدد ذی‌نفعان، فاصله دانشگاه و صنعت، پیچیدگی مسائل آموزش عالی
شاخص‌های کلیدی عملکرد، بازنگری دوره‌ای، گزارش‌های ارزیابی	چرخه بهبود مستمر	ضرورت پایش و یادگیری نهادی	نبود شاخص‌های پایش، ضعف ارزیابی مستمر، تداوم تصمیم‌های مقطعی

چگونگی تعامل و تأثیرگذاری این سه پایه بر یکدیگر را نشان می‌دهد:

۱- پایه فرهنگی و نگرشی (بسترسازی)

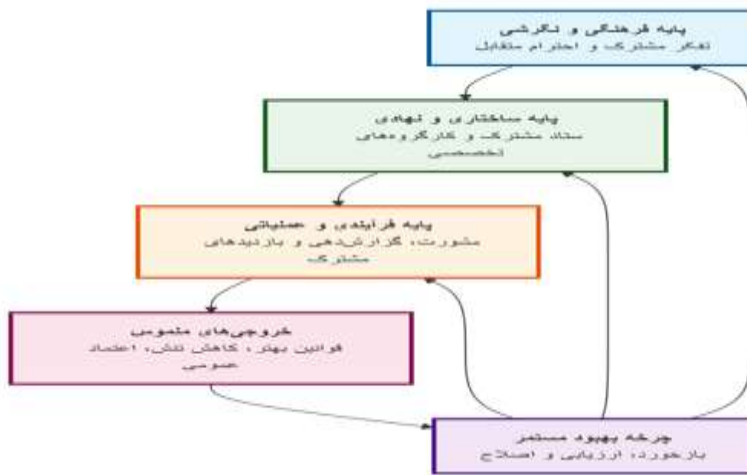
۲- پایه ساختاری و نهادی (چارچوب‌سازی)

۳- پایه فرآیندی و عملیاتی (اجرا)

نمودار زیر چگونگی تعامل و تأثیرگذاری این سه پایه بر یکدیگر را نشان می‌دهد:

مدل پیشنهادی: مدل راهبردی همگرایی نهادی برای پیشرفت علمی کشور

در ادامه، مدل راهبردی همگرایی نهادی برای پیشرفت علمی کشور، با هدف ایجاد هماهنگی و همکاری سازنده میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی ارائه می‌شود. این مدل بر پایه اصول اعتمادسازی، شفافیت و تمرکز بر اهداف مشترک ملی بنا شده و به‌عنوان راه‌حلی یکپارچه، بر سه پایه اساسی استوار شده است. نمودار زیر (که حاصل تحلیل و سنتز پژوهش حاضر است)

شکل ۱. مدل مفهومی - سیستم همکاری راهبردی وزارت عتف و مجلس

- احترام متقابل به تخصص و نقش‌ها، به‌جای قضاوت: نمایندگان مجلس، وزارت عتف را یک نهاد تخصصی و متشکل از متخصصان بدانند و وزارت عتف نیز مجلس را نماینده واقعی مردم و دغدغه‌مند مسائل کشور ببیند.

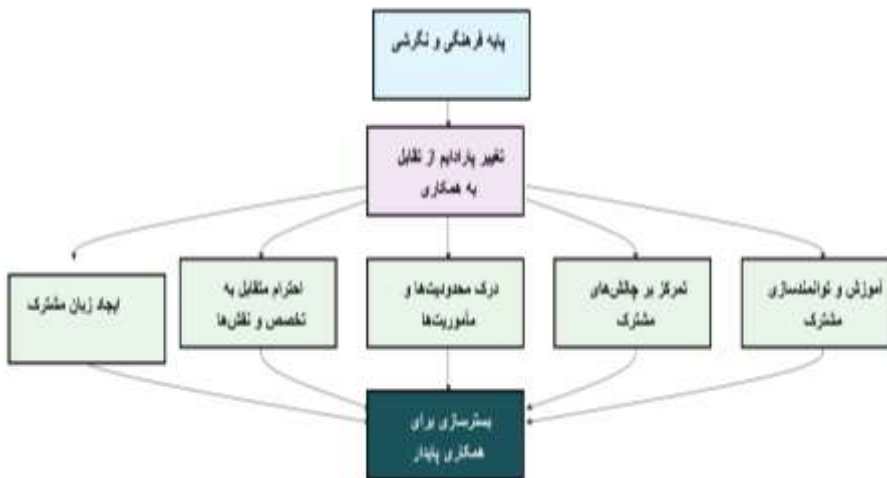
- درک متقابل از محدودیت‌ها و امکانات یکدیگر: هر یک از طرفین باید محدودیت‌ها، مأموریت‌ها و فشارهای طرف مقابل را درک کنند. مجلس تحت فشار افکار عمومی برای پاسخگویی است و وزارت عتف با پیچیدگی‌های مدیریت یک سیستم عظیم علمی روبرو است. نمودار زیر نشان می‌دهد، چگونه مؤلفه‌های مختلف نگرشی به ایجاد بستر همکاری منجر می‌شوند.

الف. پایه فرهنگی و نگرشی: تغییر پارادایم از «تقابل» به «همکاری»:

این بخش، بنیان فکری مدل است و بدون آن، سایر بخش‌ها کارایی چندانی نخواهند داشت.

- ایجاد زبان مشترک و تفکر همکارانه - استفاده از زبانی مبتنی بر «ما» به‌جای «شما». («ما چگونه می‌توانیم این مشکل را حل کنیم؟» به‌جای «شما چرا این کار را نکردید؟»)

تأکید بر تمرکز بر چالش‌های مشترک: به‌جای اینکه یکدیگر را رقیب ببینند، بر این موضوع تمرکز کنند که «مسائل و چالش‌های نظام آموزش عالی» (مانند بیکاری فارغ‌التحصیلان، ارتباط صنعت و دانشگاه، مهاجرت نخبگان) چالش‌های مشترک آن‌هاست.

شکل ۲. پایه فرهنگی و نگرشی (بسترسازی)

آموزش و توانمندسازی مشترک:

برای عملیاتی‌سازی این پایه، اقدامات و شاخص‌های زیر مطابق جدول شماره ۲، پیشنهاد می‌شود:

شاخص‌های زیر مختص دوره پایلوت ۱۲ ماهه نخست طراحی شده و تمرکز اصلی آن‌ها بر استقرار فرآیندهای کلیدی و ایجاد تغییرات ملموس در رفتارهای سازمانی است. تعریف اهداف کمی به مرحله بعدی و فازهای توسعه‌ای آتی موکول شده است.

- آموزش و توانمندسازی مشترک برای ایجاد این نگرش ضروری است. برگزاری دوره‌های آموزشی مشترک برای نمایندگان مجلس و مدیران وزارت عتف در حوزه‌هایی مانند: مدیریت تعارض (توماس و کیلمن، ۱۹۷۴)، تفکر سیستمی و روش‌های گفتگوی سازنده (گری، ۱۹۸۹) می‌تواند، مؤثر باشد.

- طراحی کارگاه‌های مشترک با عنوان «هم‌اندیشی آینده آموزش عالی» این اقدام به ایجاد بستر فرهنگی و نگرشی برای همکاری کمک می‌کند.

جدول ۲. اقدامات عملیاتی و شاخص‌های اندازه‌گیری پایه فرهنگی و نگرشی

Table 2. Operational Actions and Measurement Indicators for the Cultural-Attitudinal Pillar

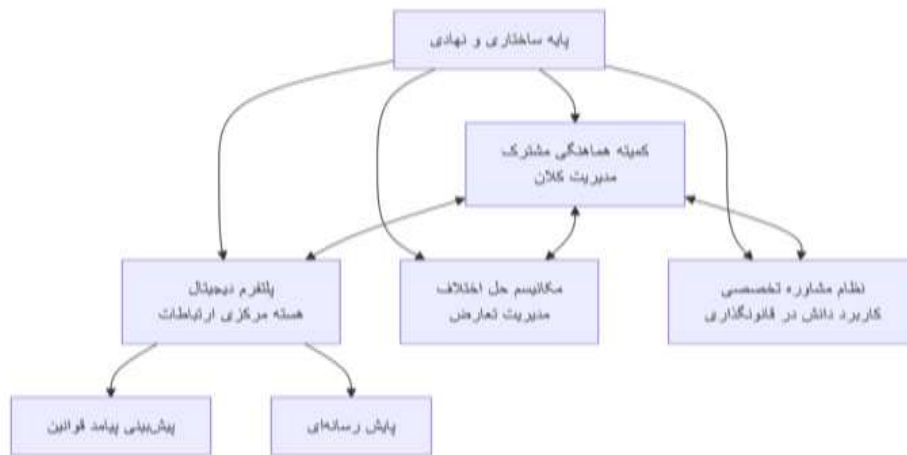
اقدام اجرایی	مسئول اجرا	زمان بندی	شاخص کلیدی عملکرد (KPI)
برگزاری کارگاه‌های مشترک تفاهم‌سازی	دبیرخانه مشترک	هر ۴ ماه یک‌بار	۱. حداقل ۳ کارگاه با حضور ۹۰٪ از مدعوین برنامه‌ریزی شده برگزار شود. ۲. تأیید بهبود «درک متقابل» توسط حداقل ۸۰٪ از شرکت‌کنندگان در ارزیابی پایانی هر کارگاه.
تدوین و ابلاغ «منشور اخلاقی ارتباطی»	کارگروه مشترک هماهنگی	۳ ماهه اول	۱. منشور در جلسه مشترک به تصویب برسد. ۲. تعهدنامه توسط ۱۰۰٪ اعضای کارگروه مشترک و روسای دو نهاد امضا شود.
برگزاری دوره‌های آموزش مهارت‌های گفتگوی سازنده	واحد منابع انسانی دو نهاد	فاز اول: ۶ ماهه	۱. برنامه آموزشی برای سطوح مدیریتی و کارشناسی تدوین و ابلاغ شود. ۲. حداقل ۲ دوره آموزشی برای ۱۰۰٪ از اعضای کارگروه مشترک برگزار گردد.

پایه ساختاری و نهادی: ایجاد نهادهای دائمی ارتباطی

این پایه با استقرار ساختارهای نهادی ثابت، زمینه ایجاد یک چارچوب منظم و قابل اتکا برای تعامل سازنده را فراهم می‌سازد؛ رویکردی که در چارچوب نظری «حکمرانی مشترک» بر آن تأکید شده و به‌عنوان عاملی کلیدی در کاهش تعارض و افزایش بهره‌وری شناخته می‌شود (انسل و گش، ۲۰۰۸). طراحی «سامانه

پایه ساختاری و نهادی: ایجاد نهادهای دائمی ارتباطی

این پایه با استقرار ساختارهای نهادی ثابت، زمینه ایجاد یک چارچوب منظم و قابل اتکا برای تعامل سازنده را فراهم می‌سازد؛ رویکردی که در چارچوب نظری «حکمرانی مشترک» بر آن تأکید شده و به‌عنوان عاملی کلیدی در کاهش تعارض و افزایش بهره‌وری شناخته می‌شود (انسل و گش، ۲۰۰۸). طراحی «سامانه

شکل ۳. پایه ساختاری و نهادی (چارچوب سازی)

مشاغل را به صورت رسمی دریافت و در گزارش خود منعکس کنند.

۲. پلتفرم عمومی دریافت نظرات: «پلتفرم دیجیتال مشترک» شامل بخشی عمومی خواهد بود تا کلیه صاحب‌نظران، نهادهای مدنی و شهروندان بتوانند نظرات کارشناسی خود را درباره برنامه‌های آتی ارائه دهند.

۳. شفاف‌سازی و پاسخگویی: خلاصه‌ای از نظرات دریافتی از ذینفعان و همچنین پاسخ نهاد متولی (وزارت عتف یا کمیسیون مربوطه مجلس) به این نظرات، در گزارش‌های دوره‌ای منتشر و در دسترس عموم قرار خواهد گرفت.

مدیریت لابی‌گری ساختار نیافته:

۱. فرهنگ‌سازی و اخلاق‌محوری: مفاد «منشور اخلاقی ارتباطی» به‌گونه‌ای تدوین شود که طرفین را ملزم به انتقال درخواست‌ها و فشارهای غیررسمی به کانال‌های رسمی (مانند دبیرخانه مشترک) نماید. این امر پنهان‌کاری را کاهش و سلامت ارتباطات را افزایش می‌دهد.

۲. ثبت و ردیابی: «دبیرخانه مشترک» به‌عنوان مرجع ثبت و ردیابی شکایات و پیام‌های دریافتی از کانال‌های غیررسمی عمل کرده و این موارد را برای بررسی و تصمیم‌گیری به «کارگروه مشترک هماهنگی» یا «کارگروه‌های تخصصی» ارجاع می‌دهد. این فرآیند، لابی‌گری ساختار نیافته را به ورودی‌های ساختار نیافته برای سیستم تبدیل می‌کند.

کارگروه مشترک هماهنگی (کمیته دائمی همکاری)

اعضا: ترکیبی از معاونان ارشد وزارت عتف، رئیس کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس و تعدادی از نمایندگان مؤثر و متخصص.

مأموریت: رصد مستمر امور، پیشگیری از بحران، هماهنگی در تصویب لوایح و قوانین و بررسی پیامدهای اجرایی قوانین مصوب. **دوره‌ای بودن جلسات:** جلسات این کارگروه باید به صورت ماهانه یا فصلی و به‌طور منظم برگزار شود.

کارگروه‌های تخصصی مشترک: تشکیل کارگروه‌های موقت حول محور موضوعات خاص (مانند «حل مشکل صندلی‌های خالی دانشگاه‌ها»، «ارتقای کیفیت آموزش عالی»، «سیاست‌گذاری برای مهارت‌افزایی فارغ‌التحصیلان»، «نظام جذب و ارتقای اعضای هیئت‌علمی» و «کارآمدسازی نظام سنجش و پذیرش»). اعضای این کارگروه‌ها شامل مدیران میانی وزارتخانه، استادان دانشگاه و نمایندگان اعضای کمیسیون تخصصی خواهند بود.

این مدل بر چهار ستون اصلی استوار است که به صورت حلقه‌ای به هم پیوسته‌اند:

۱. کمیته هماهنگی مشترک: نقش مغز متفکر و مرکز فرماندهی را دارد. متشکل از مدیران ارشد وزارت عتف و مجلس و مسئول هماهنگی کلی و تصمیم‌گیری‌های راهبردی است.

۲. پلتفرم دیجیتال یکپارچه: نقش سیستم عصبی مدل را بازی می‌کند. یک سیستم یکپارچه ارتباطی و اطلاع‌رسانی که کلیه ارتباطات، داده‌ها و گزارش‌ها را مدیریت کرده و با قابلیت‌های هوش مصنوعی، امکان پیش‌بینی و تحلیل فراهم می‌کند.

۳. کانسیسم حل اختلاف: روشی نظام‌مند برای مدیریت اختلاف‌نظرهاست که از طریق داوری تخصصی و فرآیندهای شفاف، اختلافات را قبل از تبدیل شدن به بحران مدیریت می‌کند.

۴. نظام مشاوره تخصصی: نقش انتقال دانش را بر عهده دارد و با بهره‌گیری از دانش متخصصان در فرآیند قانون‌گذاری، تضمین می‌کند که قوانین مصوب کارشناسی شده باشند.

سازوکارهای لابی‌گری ساختار یافته و شفاف برای مشارکت ذی‌نفعان

به‌منظور استفاده از ظرفیت‌ها و نظرات تخصصی تمامی بازیگران عرصه علم و فناوری و جلوگیری از تأثیرگذاری غیرشفاف، سازوکارهای زیر طراحی می‌شود:

لابی‌گری ساختار یافته

۱. مشورت پیشینی با ذینفعان کلیدی: در فرآیند تدوین و بازنگری لوایح، سیاست‌ها و قوانین مرتبط با آموزش عالی، «کارگروه‌های تخصصی مشترک» موظفانند نظرات تخصصی ذینفعان کلیدی از جمله نمایندگان صنایع و کسب‌وکارها، انجمن‌های علمی معتبر، نهادهای دانش‌جویی و اتحادیه‌های

۱. ذکر « مکانیسم حل اختلاف» در دو بخش از مدل، تکرار نیست، بلکه نشان‌دهنده نقش دوگانه و مکمل آن است. در بخش ساختاری، این مکانیسم به عنوان یک نهاد ثابت و دائم (مانند هیئت داوری) تعریف می‌شود تا چارچوبی رسمی برای مدیریت اختلافات فراهم آورد. در بخش فرآیندی، همان مکانیسم به عنوان مرحله‌ای عملیاتی معرفی می‌گردد که ترتیب گام‌های لازم هنگام بروز یک اختلاف را مشخص می‌کند. بنابراین، این دو با هم، ترکیبی کامل از یک «ساختار ثابت» و یک «روند پویا» را ایجاد می‌کنند.

توسعه نقش نهادهای واسط و مشورتی: استفاده از ظرفیت نهادهای علمی غیردولتی «انجمن‌های علمی» و «اتاق‌های فکر»، رسانه‌های تخصصی، انجمن‌های دانشجویی و اتحادیه‌های علمی به‌عنوان واسطه‌های بی‌طرف و ناظران عمومی و تشکیل «شورای مشورتی ملی» متشکل از صاحب‌نظران حوزه آموزش عالی، صنعت و جامعه مدنی. این نهادها می‌توانند به‌عنوان پل ارتباطی غیررسمی اما مؤثر عمل کنند.

ایجاد پلتفرم دیجیتال هوشمند مشترک: این پلتفرم نه تنها زیرساخت فناورانه برای تبادل نظر و اشتراک‌گذاری اسناد فراهم می‌کند، بلکه با بهره‌گیری از قابلیت‌های پیشرفته هوش مصنوعی، امکان «پیش‌بینی پیامدهای قوانین» و «پایش هوشمند فضای رسانه‌ای» را نیز فراهم می‌سازد. این قابلیت‌ها به دو نهاد کمک می‌کند تا با درک عمیق‌تر از تبعات تصمیمات و روندهای افکار عمومی، سیاست‌گذاری آینده‌نگران‌تر و کم‌خطاتری داشته باشند.

پیش‌بینی سازوکار «انعطاف‌پذیری و بازنگری دوره‌ای مدل»: تشکیل «کارگروه بازنگری مدل» هر دو سال یک‌بار با حضور نمایندگان دو نهاد، به‌روزرسانی مدل بر اساس تغییرات محیطی، تجربیات داخلی و چارچوب‌های بین‌المللی، تضمین‌کننده پویایی و تداوم مدل است.

برای عملیاتی‌سازی این پایه و امکان پایش دقیق عملکرد، اقدامات عملیاتی و شاخص‌های اندازه‌گیری زیر، مطابق جدول شماره ۳، ارائه می‌شود:

دبیرخانه مشترک: یک دبیرخانه کوچک و کارآمد در محل وزارت عتف یا مجلس که مسئولیت مستندسازی جلسات، پیگیری مصوبات و انتشار گزارش‌های مشترک برای عموم را بر عهده دارد. این کار «شفافیت» را افزایش می‌دهد.

ارزیابی و پایش مستمر: برای تضمین اثربخشی مدل، یک «سامانه پایش و ارزیابی مشترک» طراحی و راه‌اندازی خواهد شد. این سامانه با تعیین «شاخص‌های کلیدی عملکرد» (KPIs) در سه حوزه فرهنگی، ساختاری و فرآیندی، میزان دستیابی به اهداف و کیفیت تعاملات را می‌سنجد. نمونه این شاخص‌ها شامل «میزان به‌کارگیری زبان مشترک»، «تعداد جلسات برگزار شده» و «تعداد قوانین مصوب با مشورت پیشین» است. همچنین، نتایج ارزیابی‌ها به صورت عمومی منتشر می‌شود، تا شفافیت و پاسخگویی تقویت گردد.

ایجاد پلتفرم دیجیتال مشترک: این اقدام زیرساخت فناورانه برای تعامل را فراهم می‌کند. ایجاد یک «پلتفرم دیجیتال مشترک» برای تبادل نظر، اشتراک‌گذاری اسناد، گزارش‌دهی و استفاده از سامانه‌های هوشمند برای پیش‌بینی پیامدهای قوانین پیشنهادی می‌تواند به کار گرفته شود.

مشاور علمی برای کمیسیون آموزش مجلس: وزارت عتف می‌تواند یک یا چند «مشاور علمی» به کمیسیون آموزش مجلس معرفی کند تا نمایندگان در حین بررسی طرح‌ها و لوایح، از دیدگاه کارشناسی بهره‌مند شوند.

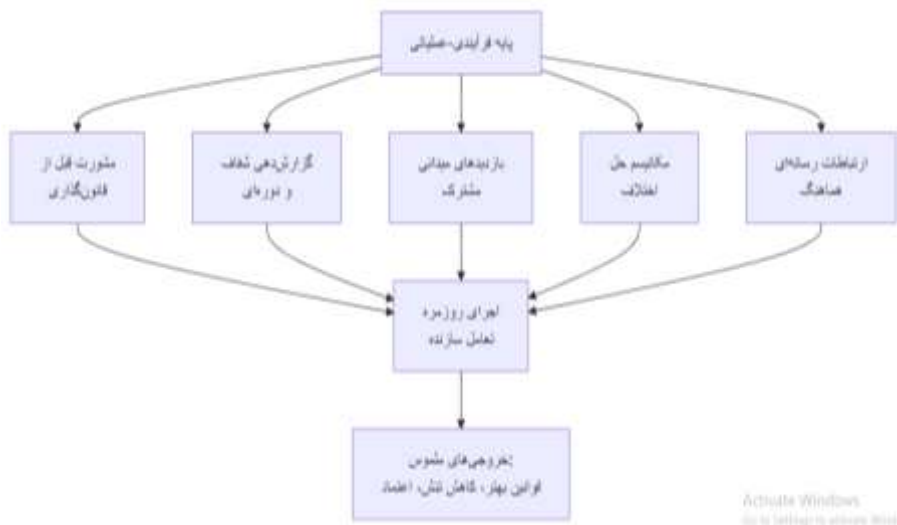
جدول ۳. اقدامات عملیاتی و شاخص‌های اندازه‌گیری پایه ساختاری و نهادی (چارچوب‌سازی)

Table 3. Operational Actions and Measurement Indicators for the Structural-Institutional Pillar (Framework-Building)

اقدام اجرایی	مسئول اجرا	زمان‌بندی	شاخص کلیدی عملکرد (KPI)
راه‌اندازی پلتفرم دیجیتال پایه	دبیرخانه مشترک با همکاری فنی	۶ ماهه اول	۱. پلتفرم با حداقل ماژول‌های (اشتراک‌گذاری اسناد، تقویم مشترک، اتاق گفت‌وگو) راه‌اندازی شود. ۲. ۱۰۰٪ اعضای کارگروه مشترک به پلتفرم دسترسی داشته و آموزش دیده باشند.
افزودن ماژول پیش‌بینی پیامد قوانین	کارگروه مشترک هماهنگی	تعریف در فاز دوم	این شاخص به فاز دوم (۱۲-۲۴ ماهه) منتقل و KPI آن پس از تکمیل پایلوت پلتفرم تعریف می‌شود.
افزودن سامانه پایش رسانه‌ای هوشمند	وزارت عتف و مجلس	تعریف در فاز دوم	این شاخص به فاز دوم (۱۲-۲۴ ماهه) منتقل و KPI آن پس از تکمیل پایلوت پلتفرم تعریف می‌شود.

ج. پایه فرآیندی و عملیاتی: نحوه تعامل در عمل

این بخش، گام‌های عملی برای مدیریت روزمره ارتباطات است. نمودار زیر توالی اقدامات عملیاتی و تأثیر آن بر خروجی‌های نهایی را مشخص می‌کند.

شکل ۴. پایه فرآیندی و عملیاتی (اجرا)

ارجاع داده شود. اگر کارگروه نتوانست مشکل را حل کند، موضوع به یک «هیئت داور» متشکل از چهره‌های بی‌طرف و صاحب‌نام علمی و حوزوی ارجاع داده شود.

مکانیسم حل اختلاف پیشنهادی در این مدل، با استفاده از یک «هیئت داور» متشکل از چهره‌های بی‌طرف، نمونه‌ای از به‌کارگیری اصول حل تعارض (توماس و کیلمن، ۱۹۷۴) و حکمرانی مشارکتی (انسل و گش، ۲۰۰۸) در بافت ایرانی است.

تعریف مسیره‌های تشویقی: ایجاد جایزه مشترک سالانه «همکاری مؤثر وزارت عتف و مجلس» و تقدیر از افراد و واحدهای پیشرو در تعامل سازنده. این اقدام انگیزه لازم برای اجرای مدل را فراهم می‌کند.

ارتباطات رسانه‌ای مشترک: در مورد مسائل مهم، سخنگویان وزارت عتف و کمیسیون آموزش مجلس، با هماهنگی کامل و در کنار یکدیگر در رسانه‌ها حاضر شوند و مواضع مشترک و مبتنی بر واقعیت را اعلام کنند. این کار از ایجاد فضای دوقطبی در رسانه‌ها جلوگیری می‌کند.

تعریف چارچوب پاسخگویی مشترک در برابر افکار عمومی: انتشار بیانیه‌های مشترک درباره مسائل جاری آموزش عالی و برگزاری جلسات عمومی و میزگردهای مشترک با حضور رسانه‌ها و ذی‌نفعان. این اقدام، می‌تواند مکمل ارتباطات رسانه‌ای و تقویت‌کننده شفافیت باشد.

برای عملیاتی‌سازی این پایه و امکان پایش دقیق عملکرد، اقدامات و شاخص‌های زیر مطابق جدول شماره ۴، ارائه می‌شود:

مهم‌ترین فرآیندهای این پایه عبارت‌اند از:

فرآیند مشورت قبل از قانون‌گذاری: هر طرح یا لایحه‌ای که مربوط به آموزش عالی می‌شود، قبل از تصویب حتی در کمیسیون تخصصی، لازم است در قالب یک «مطالعه امکان‌سنجی و پیامدسنجی» توسط وزارت عتف بررسی و نظرات کارشناسی آن دریافت شود. این کار از تصویب قوانین غیرکارآمد و دارای پیامدهای ناخواسته جلوگیری می‌کند.

گزارش‌دهی داوطلبانه و شفاف وزارت عتف: وزارت عتف به صورت دوره‌ای (مثلاً هر شش ماه) گزارشی شفاف، مبتنی بر داده و فاقد پیچیدگی اداری درباره مهم‌ترین چالش‌ها، دستاوردها و برنامه‌های آینده خود به مجلس ارائه دهد. این گزارش‌دهی پیشدستانه، باعث کاهش حساسیت‌ها و ایجاد اعتماد می‌شود.

بازدیدهای میدانی مشترک: نمایندگان مجلس و مدیران وزارت عتف به صورت مشترک از دانشگاه‌ها، پارک‌های علم و فناوری و شرکت‌های دانش‌بنیان بازدید کنند تا از نزدیک با مشکلات و فرصت‌ها آشنا شوند. این کار درک متقابل را افزایش می‌دهد.

توسعه حوزه‌های موضوعی مشترک برای همکاری: تمرکز بر موضوعات کلیدی همچون: اشتغال‌پذیری فارغ‌التحصیلان، بین‌المللی‌سازی دانشگاه‌ها، اقتصاد دانش‌بنیان، مهاجرت نخبگان و عدالت آموزشی. این بخش به عملیاتی‌سازی همکاری در حوزه‌های کلیدی کمک می‌کند.

مکانیسم حل اختلاف: در صورت بروز اختلاف نظر، به‌جای تخریب در رسانه‌ها، موضوع به «کارگروه مشترک هماهنگی»

جدول ۴. اقدامات عملیاتی و شاخص‌های اندازه‌گیری پایه فرآیندی و عملیاتی (اجرا)

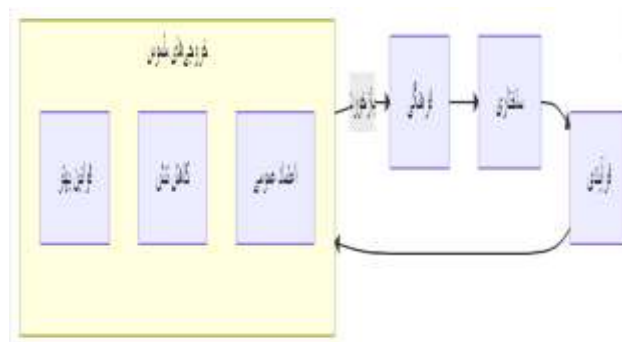
Table 4. Operational Actions and Measurement Indicators for the Process-Operational Pillar (Implementation)

اقدام اجرایی	مسئول اجرا	زمان بندی	شاخص کلیدی عملکرد (KPI)
اجرای «مشورت پیش از قانون گذاری» در مجلس	کمیسیون آموزش مجلس و وزارت عتف	۶ ماه	۱. آیین‌نامه مشورت پیشینی تدوین و به تصویب کارگروه مشترک برسد. ۲. فرآیند برای ۱۰۰٪ لوائح جدید وزارت عتف و حداقل ۲ طرح مهم مجلس به صورت آزمایشی اجرا شود
گزارش‌دهی شفاف دوره‌ای	وزارت عتف	هر ۶ ماه	۱. قالب و شاخص‌های گزارش دوره‌ای مشترکاً تعریف و ابلاغ شود. ۲. اولین گزارش ۶ ماهه طبق قالب جدید در پلتفرم مشترک منتشر گردد
راه‌اندازی مکانیسم حل اختلاف	کارگروه مشترک هماهنگی	۳ ماهه اول	۱. آیین‌نامه داخلی مکانیسم حل اختلاف (تشکیل هیئت، فرآیند داوری) تدوین شود. ۲. فرآیند به‌تمامی اعضای دو نهاد ابلاغ و آموزش داده شود.
بازدیدهای میدانی مشترک	دبیرخانه مشترک	فصلی	حداقل ۴ بازدید مشترک در سال با حضور ترکیبی از نمایندگان دو نهاد برنامه‌ریزی و اجرا شود.

چرخه بهبود مستمر

این مدل با ایجاد یک چرخه بهبود مستمر، خروجی‌های ملموس (قوانین بهتر، کاهش تنش، اعتماد عمومی) را به بازخوردی برای تقویت بنیان‌های فرهنگی و ساختاری تبدیل

می‌کند. نمودار زیر سیکل بهبود مستمر و نقش بازخورد در تکامل مدل را ترسیم می‌کند به این ترتیب، همکاری‌های موفق، خود به عاملی برای ایجاد اعتماد و همکاری‌های گسترده‌تر تبدیل می‌شوند.

شکل ۵. چرخه بهبود مستمر

این مدل نه تنها به دنبال کاهش تنش‌های موجود است، بلکه با ایجاد چارچوبی نظام‌مند، زمینه را برای همکاری‌های پیشگیرانه و آینده‌نگرانه فراهم می‌سازد. در افق این مدل، وزارت عتف و مجلس شورای اسلامی، نه به‌عنوان رقیب، که به‌عنوان شریکانی در مسیر پیشرفت علمی ایران در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند. اجرای این مدل می‌تواند طلایه‌دار تحولی تاریخی در تعامل نهادهای حاکمیتی برای خدمت به مردم و پیشرفت کشور باشد.

اجرای موفق و پایدار «مدل راهبردی برای هماهنگی و همکاری سازنده» مستلزم ایجاد پشتوانه‌های قانونی و اصلاح برخی مقررات موجود است. این الزامات، چارچوب حقوقی لازم برای نهادینه‌سازی سازوکارهای پیشنهادی را فراهم ساخته و از توقف مدل در صورت تغییر مدیران یا سیاست‌ها جلوگیری می‌کند. مهم‌ترین اقدامات در این حوزه به شرح زیر است:

الف. اصلاح «آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی»

هدف: الزام قانونی کمیسیون آموزش، تحقیقات و فناوری مجلس به اخذ «مطالعه پیامدسنجی و امکان‌سنجی» از وزارت

الزامات قانونی و اجرایی (اصلاح قوانین موجود)

هدف: انعکاس اصول و سازوکارهای همکاری راهبردی در اسناد بالادستی توسعه‌ای کشور.

پیشنهاد تصویب: گنجانیدن بندهایی در «قانون هفتم پیشرفت» یا پیش‌نویس «برنامه هشتم پیشرفت» که بر لزوم تعامل نظام‌مند، مشورت پیشینی و مدیریت اختلاف‌نظرها بین قوه مجریه و مقننه در حوزه‌های کلیدی مانند علم و فناوری تأکید دارد.

و. تسهیل فرآیندهای استخدامی و ساختاری برای «دبیرخانه مشترک»

هدف: حل موانع اداری برای جذب نیروی انسانی متخصص و ایجاد ساختاری چابک برای دبیرخانه.

پیشنهاد تصویب: تصویب مجوز ویژه از سوی «سازمان اداری و استخدامی کشور» برای استخدام کارشناسان فنی و حقوقی در «دبیرخانه مشترک» خارج از چارچوب‌های پیچیده و زمان‌بر فعلی.

بدون تصریح این الزامات در قوانین و مقررات، اجرای مدل می‌تواند همواره در معرض تهدید تغییرات مدیریتی، مقاومت در برابر تغییر و کم‌توجهی به دلیل اولویت‌های متغیر سیاسی قرار گیرد. بنابراین، گام‌گذاری در مسیر تحول قانونی، ضامن پایداری و تداوم «همگرایی برای پیشرفت علمی کشور» خواهد بود.

جمع‌بندی و گام‌های عملی اولیه

برای شروع، می‌توان این مدل را به صورت تدریجی و با پروژه‌های کوچک پیاده کرد:

ایجاد یک تفاهم‌نامه همکاری: اولین گام، امضای یک تفاهم‌نامه ساده بین وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و کمیسیون آموزش مجلس بر اساس اصول این مدل است. تشکیل اولین جلسه کارگروه مشترک: با دستور کار محدود و مشخص (مثلاً بررسی تنها یک یا دو موضوع کلیدی).

اجرای یک پروژه پایلوت مشترک: مثلاً همکاری در تصویب و اجرای یک «طرح اصلاح نظام سهمیه‌ای در دانشگاه‌ها» تا اثربخشی مدل در عمل سنجیده شود.

تدوین و انتشار منشور اخلاقی ارتباطی: یک سند کوتاه که اصولی مانند «پرهیز از تخریب شخصیت»، «احترام به نظرات کارشناسی» و «تقدم منافع ملی» در آن قید شده باشد.

تکمیل مدل با نقشه راه اجرایی: تدوین برنامه عملیاتی ۵ ساله با اهداف کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت و تعیین نهاد

عتف برای کلیه طرح‌ها و لوایح مرتبط با آموزش عالی، پیش از تصویب در کمیسیون تخصصی.

پیشنهاد تصویب: الحاق تبصره‌ای به آیین‌نامه داخلی مجلس با این مضمون: «کلیه طرح‌ها و لوایح در حوزه آموزش عالی، علم و فناوری تنها پس از دریافت و بررسی نظرات کارشناسی کتبی وزارت عتف، ذیل عنوان «مطالعه پیامدسنجی»، در دستور کار کمیسیون ذی‌ربط قرار خواهند گرفت.

ب. تدوین «تفاهم‌نامه همکاری راهبردی» به صورت مصوبه مجلس

هدف: تبدیل تفاهم‌نامه اولیه بین وزارت عتف و مجلس به یک «قانون» یا «دستورالعمل» با پشتوانه اجرایی قوی.

پیشنهاد تصویب: تدوین و تصویب «سند همکاری راهبردی وزارت عتف و مجلس شورای اسلامی در حوزه علم و فناوری» که اصول، ساختارها و فرآیندهای مندرج در این مدل (از جمله کارگروه مشترک، دبیرخانه، پلتفرم دیجیتال و مکانیسم حل اختلاف) را به رسمیت می‌شناسد.

ج. اصلاح «قانون مدیریت خدمات کشوری»

هدف: الزام دستگاه‌های اجرایی (از جمله وزارت عتف) به «گزارش‌دهی دوره‌ای و شفاف» به مجلس در چارچوبی مشخص

پیشنهاد تصویب: افزودن بند یا تبصره‌ای که وزارتخانه‌های تخصصی را موظف به ارائه گزارش‌های ادواری مبتنی بر شاخص به نهادهای نظارتی، از جمله مجلس، نماید. فرمت و محتوای این گزارش‌ها می‌تواند در «تفاهم‌نامه راهبردی» پیش‌بینی شود.

د. تصویب «قانون تأسیس دبیرخانه مشترک و پلتفرم دیجیتال»

هدف: تخصیص بودجه و اعتبارات مشخص و دائمی برای راه‌اندازی و نگهداری نهادهای زیرساختی مدل.

پیشنهاد تصویب: تصویب یک «طرح الحاقی» به بودجه سنواری کشور برای تأمین منابع مالی «دبیرخانه مشترک» و «پلتفرم دیجیتال هوشمند» پیش‌بینی شده در این مدل.

۵. بازنگری در «قانون برنامه هفتم پیشرفت» و آینده‌نگری در «قانون برنامه هشتم پیشرفت»

این مدل چارچوبی پویا است که با اجرا و بازخورد مستمر، تکامل می‌یابد. کلید موفقیت آن، اراده سیاسی و تعهد رهبران دو نهاد برای حرکت به سمت یک رابطه سازنده است.

ناظر بر اجرای مدل (مانند دبیرخانه مشترک). این اقدام مدل را از حالت نظری به عملیاتی نزدیک‌تر می‌کند.

- دموکراسی توافقی (لیجفارت، ۲۰۱۲)، زمینه اجرای هماهنگ‌تر و اثربخش‌تر سیاست‌های علم و فناوری را فراهم می‌آورد. دستاوردهای کلیدی این مدل عبارت‌اند از:
۱. تحول در نگرش: تبدیل رابطه سنتی «ناظر و مجری» به «شریک راهبردی».
  ۲. برای تقویت همکاری پیشگیرانه: ایجاد سازوکارهای پیشگیرانه به جای درمان موقتی تنش‌ها.
  ۳. ارتقای کیفیت حکمرانی علمی: تدوین قوانین عملیاتی، کارآمد و مبتنی بر شواهد و تجارب انباشتی برای حل چالش‌ها و مسائل آموزش عالی با بهره‌گیری از نظرات کارشناسی.
  ۴. شفافیت و پاسخگویی: تقویت اعتماد عمومی از طریق گزارش‌دهی شفاف و مستمر.
  ۵. مدیریت چالش‌های مشترک: ایجاد ظرفیت جمعی برای مواجهه با مسائل پیچیده آموزش عالی.

مسیر پیشرو و پیام‌های سیاستی

اجرای موفق مدل راهبردی همگرایی نهادی برای پیشرفت علمی کشور و تحقق دستاوردهای مورد انتظار آن، نیازمند عزم جدی، اراده سیاسی و اقدام هماهنگ تمامی نهادهای مرتبط است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، مسیر پیشرو و پیام‌های سیاستی کلیدی برای ذی‌نفعان به شرح زیر است:

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف طراحی مدل راهبردی همگرایی نهادی برای پیشرفت علمی کشور انجام شد و کوشید سازوکاری بومی، چندسطحی و عملیاتی برای بهبود تعامل میان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و مجلس شورای اسلامی ارائه دهد. این مدل، با تأکید بر هماهنگی و همکاری سازنده میان وزارت عتف و مجلس شورای اسلامی، صرفاً یک چارچوب نظری نیست، بلکه می‌تواند به‌مثابه نقشه راهی عملیاتی برای گذار از تعاملات موردی و گاه تقابلی به سوی همکاری راهبردی، پیشینی و مبتنی بر شواهد عمل کند. مدل پیشنهادی با ارائه ساختاری نظام‌مند و چارچوبی شفاف، رابطه میان دو نهاد کلیدی عرصه علم و فناوری را بازتعریف می‌کند و زمینه‌ای فراهم می‌سازد تا هر دو نهاد در مسیر تحقق اهداف مشترک ملی، نقش‌های یکدیگر را تکمیل و تقویت کنند. اجرای این مدل می‌تواند به تحقق مؤثرتر اهداف سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ (مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۲)، مواد مرتبط با آموزش عالی در قانون برنامه ششم توسعه (مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۵) و اهداف برنامه هفتم پیشرفت در بخش‌های تحول‌آفرین علم و فناوری کمک کند. از منظر نظری نیز مدل حاضر با تکیه بر اصول همکاری بین‌سازمانی (گری، ۱۹۸۹) و سازوکارهای مشورت، توافق و مشارکت نهادی در چارچوب

۳. الزامات فرادستی و پشتیبانی‌کننده (خطاب به نهادهای فرادستی مانند مجمع تشخیص مصلحت نظام و سازمان برنامه و بودجه)

نهادهای ساززی در اسناد بالادستی: گنجاندن اصل «مشورت و هماهنگی پیشینی» بین قوه مقننه و مجریه در حوزه علم و فناوری، در «قانون برنامه هشتم پیشرفت» و سایر سیاست‌های کلان.

پشتیبانی مالی و قانونی: تسهیل روندهای بین‌دستگاهی و تخصیص بودجه برای نهادهای زیرساختی مدل مانند «دبیرخانه مشترک» و «پلتفرم دیجیتال». تغییر در معیارهای ارزیابی: در نظر گرفتن شاخص‌های کیفیت تعامل و همکاری نهادی در ارزیابی‌های کلان عملکرد.

۴. نقش جامعه علمی، نهادهای مشورتی و بخش خصوصی

مشارکت ساختاریافته: سازمان‌دهی ظرفیت انجمن‌های علمی، اتاق‌های فکر و اتحادیه‌های صنفی برای ارائه نظرات کارشناسی یکپارچه از طریق کانال‌های رسمی مدل.

نقش نظارتی و ارزیابی مستقل: دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی می‌توانند با انتشار «گزارش‌های پایش ملی» کیفیت تعاملات، شفافیت را افزایش و تداوم روند همکاری را تضمین کنند.

بهره‌برداری عملی از فضای جدید: صنایع و شرکت‌های دانش‌بنیان می‌توانند با ارائه نیازهای واقعی خود، به تصویب قوانین کارآمدتر و تسهیل‌کننده کمک کنند.

۱. پیام کلیدی و فوری (خطاب به رهبران و مدیران ارشد دو نهاد)

تداوم وضعیت تقابل و بی‌اعتمادی می‌تواند پیامدهای قابل توجهی برای کارآمدی سیاست‌های علم و فناوری و کیفیت حکمرانی آموزش عالی به همراه داشته باشد. نخستین و فوری‌ترین گام، تبدیل این مدل از یک طرح پژوهشی به یک «دغدغه و تعهد مشترک» در میان هیئت‌رئیس مجلس، کمیسیون آموزش و تحقیقات، و معاونت‌های ارشد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است. سرمایه‌گذاری برای این همگرایی، در واقع سرمایه‌گذاری بر روی بارزترین منابع ملی یعنی «نخبگان علمی» و «آینده توسعه مبتنی بر دانش» است.

۲. گام‌های عملی آغازین (خطاب به وزارت عتف و مجلس شورای اسلامی)

امضای تفاهم‌نامه همکاری راهبردی: امضای یک سند مشترک مبتنی بر اصول مدل به‌عنوان سنگ بنای رسمی همکاری.

اجرای پروژه پایلوت مشترک: انتخاب یک یا دو چالش دارای اولویت (مانند «بازنگری نظام سنجش و پذیرش» یا «سیاست مهارت‌افزایی فارغ‌التحصیلان») و تشکیل کارگروه تخصصی مشترک برای طراحی و نظارت بر راه‌حل، به‌منظور آزمون مدل در عمل و ایجاد موفقیت اولیه.

تدوین و ابلاغ «منشور اخلاقی ارتباطی»: تصویب مجموعه‌ای از اصول رفتاری مشترک (پرهیز از تخریب، احترام به نظرات کارشناسی، تقدم منافع ملی) به‌عنوان بستر نرم همکاری.

راه‌اندازی اولیه پلتفرم دیجیتال: ایجاد حداقل‌های لازم از یک پلتفرم امن برای تسهیل تبادل اطلاعات و گزارش‌دهی شفاف.

References

- Abtahi, Seyed Mostafa, et al. (2018). Study and explanation of proper governance in the governance approach of the Islamic Republic of Iran. *Political Strategy*, 2(5), 27-64. (In Persian) Dor: [20.1001.1.25884565.1397.2.5.2.4](https://doi.org/10.1001.1.25884565.1397.2.5.2.4)
- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543-571. <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>
- Asadian, A. (2011). A reflection on the interactions between the executive and legislative branches. *Journal of Legal Research*, 14(4), 81-106. (In Persian)
- Ashteri Rokenabadi, A. (2023). The effectiveness of legislative monitoring means on the executive branch, Case study of "question" and "admonition in The legal

- system of the Islamic Republic of Iran. *Legal Research*. (Articles in Press), (In Persian) <https://doi.org/10.48300/jlr.2024.428328.2506>.
- Bagheri-Moghadam, N., & Ahmadi, H. (2019). Pathology of Governance in Higher Education System in Iran. *Public Policy*, 4(4), 55-74. (In Persian) Doi: [10.22059/ppolicy.2019.69717](https://doi.org/10.22059/ppolicy.2019.69717)
- Deutsche Forschungsgemeinschaft - DFG. (n.d.). *About the DFG*. Retrieved Month Day, Year, from <https://www.dfg.de/en>.
- European Parliamentary Technology Assessment Network. (n.d.). *EPTA Network: Home*. Retrieved June 1, 2026, from <https://eptanetwork.org>.
- Government of the Netherlands. (2022, June 17). *Letter to Parliament about higher education and science policy*. <https://www.government.nl/documents/2022/06/17/letter-to-parliament-about-higher-education-and-science-policy>
- Gemeinsame Wissenschaftskonferenz. (n.d.). *Joint Science Conference*. Retrieved June 1, 2026, from <https://www.gwk-bonn.de/en>.
- Gray, B. (1989). *Collaborating: Finding common ground for multiparty problems*. Jossey-Bass. <https://doi.org/10.2307/258026>.
- Hāshemi, S. M. (2021). *Constitutional Law of the Islamic Republic of Iran* (Vols. 1-2). Mizan Publishing. (In Persian)
- Haghshenas Gorgabi, M., & Nargesiyan, A. (2017). Identifying the reasons for policy-administration interventions in the Islamic Republic of Iran: A case study of the relationship between the executive and legislative branches, 2009-2013. *Public Policy*, 3(4), 151-166. (In Persian) <https://doi.org/10.22059/ppolicy.2018.65595>.
- Kosari, S., & Ahmadi, H. (2020). Analysis of Internal and External Governance of Higher Education System in Iran. *Public Organizations Management*, 8(4), 125-144. (In Persian) <https://doi.org/10.30473/ipom.2020.54021.4141>
- Lijphart, A. (2012). *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries* (2nd Ed.). Yale University Press.
- Kailitz, S. Arend Lijphart, *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, Yale 1999. *Schlüsselwerke Der Politikwissenschaft*, 237-240. https://doi.org/10.1007/978-3-531-90400-9_64
- Mahlooji, J., Masoudnia, H., & Shahramnia, M. (2021). Historical institutionalism theory as a framework for analyzing government-parliament relations in the Islamic Republic of Iran. (In Persian)
- Majles-e Shorā-ye Eslāmi. (2016). *The Sixth Economic, Social, and Cultural Development Plan of the Islamic Republic of Iran (2017-2022)*. Majles Research Center. (In Persian)
- Majles-e Shorā-ye Eslāmi. (2024). *The Seventh Economic, Social, and Cultural Development Plan of the Islamic Republic of Iran (2024-2028)*. Majles Research Center. (In Persian)
- Majma'-e Tashkhis-e Maslahat-e Nezām. (2003). *The 20-Year Vision Document of the Islamic Republic of Iran (2025 Outlook)*. Secretariat of the Expediency Discernment Council. (In Persian)
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2020). *Building capacity for evidence-informed policy-making: Lessons from country experiences*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/86331250-en>.

- Assemblée nationale. (n.d.). *OPECST: Office parlementaire d'évaluation des choix scientifiques et technologiques*. Retrieved June 1, 2026, from <https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/17/organes/offpar/office-parlementaire-d-evaluation-des-choix-scientifiques-et-technologiques>
- Parliamentary Office of Science and Technology. (n.d.). *About us*. UK Parliament. Retrieved June 1, 2026, from <https://post.parliament.uk/>
- Pfeffer, J., & Salancik, G. (2015). External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective. In J. B. Miner (Ed.), *Organizational Behavior* 2 (pp. 355-370). Routledge.
- Sarлак, M. A., Abolhasani, A., Rasouli, R., & Rezaei Limahi, S. (2013). Investigating the factors affecting the development of team orientation in Iranian public organizations: A case study of the insurance industry of the Islamic Republic of Iran. *Public Organizations Management*, 1(4), 29-48. (In Persian) Dor: [20.1001.1.2322522.1392.1.0.2.6](https://doi.org/10.1001.1.2322522.1392.1.0.2.6)
- The Constitution of the Islamic Republic of Iran. (1979). Articles 57, 74, 76 & 134. (In Persian)
- Thomas, K. W., & Kilmann, R. H. (1974). *Thomas-Kilmann conflict mode instrument*. Xicom. DOI: [10.1037/t0.2326-000](https://doi.org/10.1037/t0.2326-000).